

**ТОШКЕНТ ДАВЛАТ ШАРҚШУНОСЛИК ИНСТИТУТИ,
ЎЗБЕКИСТОН ДАВЛАТ ЖАҲОН ТИЛЛАРИ УНИВЕРСИТЕТИ,
ЎЗБЕКИСТОН МИЛЛИЙ УНИВЕРСИТЕТИ ҲУЗУРИДАГИ
ИЛМИЙ ДАРАЖАЛАР БЕРУВЧИ
DSc.27.06.2017.Fil.21.01 РАҚАМЛИ ИЛМИЙ КЕНГАШ**

ЎЗБЕКИСТОН ДАВЛАТ ЖАҲОН ТИЛЛАРИ УНИВЕРСИТЕТИ

ХАМЗАЕВ СОБИР АМИРОВИЧ

**ИНГЛИЗ ВА ЎЗБЕК ТИЛЛАРИДАГИ ИККИЛАМЧИ
ПРЕДИКАЦИЯЛИ ҚУРИЛМАЛАРНИНГ СИНТАКТИК,
СЕМАНТИК ВА КОГНИТИВ ХУСУСИЯТЛАРИ**

**10.00.06 – Қиёсий адабиётшунослик, чоғиштира тилшунослик ва
таржимашунослик**

**Филология фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD) диссертацияси
АВТОРЕФЕРАТИ**

Тошкент шаҳри – 2018 йил

УДК: 811.111'36'37
811.512.133'36'37

**Филология фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD) диссертацияси
автореферати мундарижаси**

**Оглавление автореферата диссертации доктора философии (PhD) по
филологическим наукам**

**Contents of dissertation abstract of doctor of philosophy (PhD) on
philological sciences**

Хамзаев Собир Амирович

Инглиз ва ўзбек тилларидаги иккиламчи предикацияли
қурилмаларнинг синтактик, семантик ва когнитив хусусиятлари 3

Khamzaev Sobir Amirovich

Syntactic, semantic and cognitive features of secondary predicative
constructions of the English and Uzbek languages 23

Хамзаев Собир Амирович

Синтаксические, семантические и когнитивные особенности
конструкций с вторичной предикацией в английском и узбекском
языках 39

Эълон қилинган ишлар рўйхати

Список опубликованных работ
List of published works 44

**ТОШКЕНТ ДАВЛАТ ШАРҚШУНОСЛИК ИНСТИТУТИ,
ЎЗБЕКИСТОН ДАВЛАТ ЖАҲОН ТИЛЛАРИ УНИВЕРСИТЕТИ,
ЎЗБЕКИСТОН МИЛЛИЙ УНИВЕРСИТЕТИ ҲУЗУРИДАГИ
ИЛМИЙ ДАРАЖАЛАР БЕРУВЧИ
DSc.27.06.2017.Fil.21.01 РАҚАМЛИ ИЛМИЙ КЕНГАШ**

ЎЗБЕКИСТОН ДАВЛАТ ЖАҲОН ТИЛЛАРИ УНИВЕРСИТЕТИ

ХАМЗАЕВ СОБИР АМИРОВИЧ

**ИНГЛИЗ ВА ЎЗБЕК ТИЛЛАРИДАГИ ИККИЛАМЧИ
ПРЕДИКАЦИЯЛИ ҚУРИЛМАЛАРНИНГ СИНТАКТИК,
СЕМАНТИК ВА КОГНИТИВ ХУСУСИЯТЛАРИ**

**10.00.06 – Қиёсий адабиётшунослик, чоғиштирма тилшунослик ва
таржимашунослик**

**Филология фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD) диссертацияси
АВТОРЕФЕРАТИ**

Тошкент шаҳри – 2018 йил

Фалсафа доктори (PhD) диссертацияси мавзуси Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси ҳузуридаги Олий аттестация комиссиясида В2017.3.PhD/Fil.280 рақам билан рўйхатга олинган.

Диссертация Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университетида бажарилган.

Диссертация автореферати уч тилда (ўзбек, инглиз, рус (резюме)) Илмий кенгаш веб-саҳифаси www.tashgiv.uz ҳамда «ZiyoNet» Ахборот таълим портали www.ziyounet.uz манзилларига жойлаштирилган.

Илмий раҳбар:

Кулдашев Акром Махмудович
филология фанлари номзоди, доцент

Расмий оппонентлар:

Сиддиқова Ирода Абдузухуровна
филология фанлари доктори

Мирсанов Ғайбулла Қулмуродович
филология фанлари номзоди

Етакчи ташкилот:

**Алишер Навоий номидаги Тошкент
Давлат ўзбек тили ва адабиёти университети**

Диссертация ҳимояси Тошкент давлат шарқшунослик институти, Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети, Ўзбекистон Миллий университети ҳузуридаги DSc.27.06.2017.Fil.21.01 рақамли Илмий кенгашининг 2018 йил «__» _____ соат ____ даги мажлисида бўлиб ўтади. (Манзил: 100047, Тошкент, Миробод тумани, Шахрисабз кўчаси, 25-уй. Тел: (99871) 233-45-21; факс: (99871) 233-52-24; e-mail: sharq_ilmiy@mail.ru).

Диссертация билан Тошкент давлат шарқшунослик институти Ахборот-ресурс марказида танишиш мумкин (__ рақами билан рўйхатга олинган). Манзил: 100047, Тошкент, Миробод тумани, Шахрисабз кўчаси, 25-уй. Тел: (99871) 233-45-21.

Диссертация автореферати 2018 йил «__» _____ кuni тарқатилди.

(2018 йил «__» _____ даги __ рақамли реестр баённомаси).

А.М. Маннонов

Илмий даражалар берувчи илмий кенгаш раиси, филол.ф.д., профессор

Р.А. Алимухамедов

Илмий даражалар берувчи илмий кенгаш илмий котиби, филол.ф.д.

Г.Х.Боқиева

Илмий даражалар берувчи илмий кенгаш қошидаги илмий семинар раиси, филол.ф.д., профессор

КИРИШ (Фалсафа доктори (PhD) диссертацияси аннотацияси)

Диссертация мавзусининг долзарблиги ва зарурати. Ҳозирги кун жаҳон тилшунослигида етакчи парадигма сифатида когнитив тилшунослик, лингвокультурология ҳамда тил бирликлари таҳлилига антропоцентрик ёндашувнинг тан олиниши, тил ва нутқ бирликларини илмий тадқиқ қилишнинг янги усул, шакллариининг яратилиши тилшуносликка кўплаб янги тушунча, терминология ҳамда лингвистик таҳлил усулларини олиб кирди. Когнитив тилшунослик соҳасида қўлланилаётган концептуализация, концепт, когнитив категория каби терминлар шу турдаги терминология сирасига киради.

Дунё тилшунослигида тил грамматик қурилишининг онг фаолияти билан боғлиқлигига бағишланган тадқиқотлар майдонга чиқмоқда. Бунда мулоқотнинг асосий бирлиги бўлган гап ҳосил бўлишида қандай омиллар асосий ўрин тутиши аҳамиятлидир. Шу аснода ҳозирда жаҳон тилшунослигида турли тизимли тилларда иккиламчи предикацияли қурилмаларнинг семантик, функционал жиҳатлари, бундай турдаги қурилмаларнинг нутқдаги ўрни, когнитив категориялар ифодаланишидаги ўрни сингари устувор йўналишларда тадқиқотлар олиб борилмоқда.

Ўзбек тилшунослигида когнитив тилшунослик доирасидаги тадқиқотлар асосан концептуализация соҳасида амалга оширилган бўлиб, категоризация масаласида олиб борилган монографик тадқиқотлар нисбатан камчиликни ташкил қилади. Шунингдек, гапнинг асосий белги ва хусусиятларидан бўлмиш предикативлик гарчи бирмунча ўрганилган масалалардан бўлса-да, мазкур муаммо когнитив тилшунослик нуқтаи назаридан ҳали етарлича ўрганилмаган. Ўзбекистон Республикасини янада ривожлантириш бўйича Ҳаракатлар стратегиясида «... илмий тадқиқот ва инновация фаолиятини рағбатлантириш, илмий ҳамда инновация ютуқларини амалиётга жорий этишнинг самарали механизмларини яратиш»¹ масалаларининг устувор стратегик йўналиш сифатида белгилаб қўйилиши тилшунослик соҳасида кенг кўламда илмий изланишлар олиб бориш, шу соҳага оид ўқув-методик қўлланмалар яратиш ишларини янги босқичга олиб чиқди. Бу борада гапнинг энг асосий хусусияти бўлмиш предикативлик ва предикация масалаларини турли тизимли тиллар мисолида ўрганиш ва уларни когнитив грамматика нуқтаи назаридан тадқиқ этиш янада долзарб ҳисобланади.

Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йилнинг 7 февralидаги ПФ-4947-сон «Ўзбекистон Республикасининг янада ривожлантириш бўйича Ҳаракатлар стратегияси ҳақида»ги Фармони, 2017 йилнинг 20 апрелидаги ПҚ-2909-сон «Олий таълим тизимини янада такомиллаштириш ҳақида»ги Қарори, Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2017 йилнинг 8 августидagi «Таълим муассасаларида чет тилини ўқитишни янада такомиллаштириш чора-тадбирлари ҳақида»ги қароридa ҳамда мазкур соҳа бўйича қабул қилинган бошқа меъёрий-ҳуқуқий ҳужжатларда белгиланган вазифаларни амалга оширишга мазкур диссертация муайян даражада хизмат қилади.

¹ Ўзбекистон Республикаси Президентининг «Ўзбекистон Республикасини янада ривожлантириш бўйича Ҳаракатлар стратегияси тўғрисида»ги Фармони. / Халқ сўзи, 2017 йил, 8 феврал. – № 28.

Тадқиқотнинг Республика фан ва технологиялари ривожланишининг устувор йўналишларига мослиги. Диссертация тадқиқоти республика фан ва технологиялар ривожланишининг I. «Ахборотлашган жамият ва демократик давлатни ижтимоий, ҳуқуқий, иқтисодий, маданий, маънавий-маърифий ривожлантиришда инновацион ғоялар тизимини шакллантириш ва уларни амалга ошириш йўллари» устувор йўналишига мувофиқ бажарилган.

Муаммонинг ўрганилганлик даражаси. Предикативлик, предикация ва иккиламчи предикация муаммолари кўплаб олимларнинг тадқиқотларида муҳокама қилинган. Жумладан, инглиз тилидаги предикациянинг синтактик шакллари, иккиламчи предикатнинг ифодаланиши ва турлари, айрим Европа тилларидаги иккиламчи предикацияли қурилмалар масалалари С.Ротштейн, М.Ирмия ва Б.Реубэнэларнинг тадқиқотларида ўрганилган². Шунингдек, инглиз тилидаги инфинитив ва унинг иккиламчи предикацияни ифодалашдаги роли, герундийли қурилмаларнинг предикативликни ифодалашдаги ўрни, герундийли гапларнинг ривожланиш жараёни, иккиламчи предикацияли қурилмаларни гапларнинг актуал бўлиниши назарияси жиҳатидан таҳлил қилиш масалалари, иккиламчи предикацияли қурилмаларнинг макроқеаларни ифодалашдаги роли масалалари Е.А. Гудкова, В.Л. Касла, Е.Н. Шерстова, А.Ю. Фомина, Н.Н. Беклемешевлар томонидан тадқиқ қилинган³.

Предикативлик категориясининг айрим Ҳинд-Европа ва туркий тиллардаги хусусиятлари, ўзбек тилидаги содда гапларда семантик-синтактик асимметрия, ўзбек тилидаги иккиламчи предикат ва унинг хусусиятлари, ҳозирги ўзбек адабий тилидаги мураккаблашган содда гапларнинг услубияти, турли тизимли тиллардаги кўшма гаплар типологияси, ўзбек тилидаги содда гап таркибидаги сифатдошли қурилмаларнинг семантик-синтактик хусусиятлари масалалари А.Содиқов, Н.Маҳмудов, М.Маматов, Ҳ.Холиқов, Ғ.Хошимов, Ш.Шорасулова томонидан тадқиқ қилинган⁴. Қайд этилган манбалар предикативлик,

² Rothstein S.D. The Syntactic Forms of Predication. A thesis submitted in conformity with the requirements for the degree of Doctor of Philosophy. – Massachusetts: Massachusetts Institute of Technology, 1983. – 205 p; Irimia M.A. Secondary Predicates. A thesis submitted in conformity with the requirements for the degree of Doctor of Philosophy. – Toronto: Department of Linguistics, University of Toronto, 2012. – 276 p; Benita Riaubienė. Resultative Secondary Predication in European Languages. Doctoral Dissertation Humanities, Philology. – Vilnius: Vilnius University Press, 2015. – 184 p.

³ Гудкова Е.А. Приглагольный инфинитив в современном английском языке: Дисс.... канд. филол. наук. – Л., 1984. – 140 с; Касла В.Л. Сочетание герундия с предлогом в современном английском языке: Дисс.... канд. филол. наук. – М., 2003. – 146 с; Шерстова Е.Н. Развитие словосочетаний с герундием в английском языке: Дисс... канд. филол. наук. – Л., 2004. – 160 с; Фомина А.Ю. Конструкции с вторичной предикацией как средство репрезентации макрособытия. Дисс... канд. филол. наук. – Тамбов, 2007. – 135 с; Беклемешева Н.Н. Интерпретация вторично-предикативных структур в перспективе актуального членения. Автореф. дисс. ... д-ра филол. наук. – М., 2011. – 28 с.

⁴ Садыков А. К вопросу о типологии выражения предикативности (на материале некоторых индоевропейских и тюркских языков): Автореф. дисс.... канд. филол. наук. – М., 1969. – 24 с; Махмудов Н. Семантико-синтаксическая асимметрия в простом предложении узбекского языка. Автореф. дисс.... докт. филол. наук. – Т., 1984. – 38 с; Маматов М. Вторичный предикат в структуре простого предложения узбекского языка. Автореф. дисс.... докт. филол. наук. – Т., 1990. – 41 с; Холиқов Ҳ. Ҳозирги ўзбек адабий тилида мураккаблашган содда гаплар услубияти. Филол. фан. ном. ... дисс. автореферати. – Т., 1993. – 22 б; Хошимов Г.М. Типология сложного предложения в разносистемных языках: Автореф. дисс... докт. филол. наук. – Т., 2002. – 47 с; Шорасулова Ш. Содда гап таркибидаги сифатдошли қурилмаларнинг семантик-синтактик тадқиқи. Филол. фан. ном. ... дисс. автореферати. – Т., 2006. – 23 б.

жумладан, иккиламчи предикацияли қурилмаларга оид назария ҳамда мазкур қурилмаларнинг хусусиятларини ўрганишда муҳим илмий ва амалий аҳамиятга эга. Бизнинг тадқиқот юқоридаги ишлардан қуйидаги хусусиятлари билан фарқ қилади. Биринчидан, иккиламчи предикацияли қурилма (кейинги ўринларда ИПҚ)ларнинг когнитив жиҳатлари махсус монографик планда тадқиқ этилмаган. Иккинчидан, иккиламчи предикацияли қурилмаларнинг синтактик ҳамда семантик хусусиятлари турли тизимли тиллар бўлмиш инглиз ва ўзбек тиллари мисолида чоғиштирма планда тадқиқот предмети сифатида ўрганилмаган.

Диссертация тадқиқотининг диссертация бажарилган олий таълим ёки илмий-тадқиқот муассасасининг илмий-тадқиқот ишлари режалари билан боғлиқлиги. Мазкур тадқиқот Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университетининг ИТД-4, 4-148 «Хорижий филология магистрлари учун назарий ва амалий асосий чет (инглиз, француз, немис ва испан) тили бўйича яратилган ўқув-услугий кўлланмаларни такомиллаштириш, нашрга тайёрлаш ва чоп этиш» мавзусидаги илмий тадқиқот иши доирасида бажарилган.

Тадқиқотнинг мақсади инглиз ва ўзбек тилларидаги иккиламчи предикацияли қурилмаларнинг синтактик, семантик ва когнитив хусусиятларини очиқ беришдан иборат.

Тадқиқотнинг вазифалари:

инглиз ва ўзбек тилларидаги ИПҚлар ясалиш жиҳатидан ўхшаш ва фарқли жиҳатларини аниқлаш;

инглиз ва ўзбек тилларидаги ИПҚлар когнитив хусусиятларини «event» – «воқеа» категорияси ёрдамида очиқ бериш;

инглиз ва ўзбек тилларидаги ИПҚларни ясашда иштирок этувчи феълларни семантик хусусиятларига кўра таснифлаш;

инглиз ва ўзбек тилларидаги ИПҚларнинг синтактик хусусиятларидаги ўхшаш ва фарқли жиҳатларни асослаш;

инглиз ва ўзбек тилларидаги ИПҚларнинг нутқдаги вазифаларини аниқлаш.

Тадқиқотнинг объектини инглиз ва ўзбек тилларидаги иккиламчи предикацияли қурилмалар ташкил этади.

Тадқиқотнинг предмети – инглиз ва ўзбек тилларидаги ИПҚларнинг синтактик, семантик ва когнитив хусусиятларини тавсифлашдан иборат.

Тадқиқотнинг усуллари. Диссертацияда семантик, компонент, концептуал, чоғиштирма, трансформацион ва лингвостатистик методлар қўлланилди.

Тадқиқотнинг илмий янгилиги:

инглиз ва ўзбек тилларидаги иккиламчи предикацияли қурилмалар таркибининг от ёки олмош ва феълнинг шахсиз шаклларида иборат эканлиги жиҳатидан ўхшашлиги ҳамда инглиз тилида иккиламчи предикацияли қурилмаларнинг муайян модели мавжудлиги, ўзбек тилида эса бундай моделларнинг йўқлиги жиҳатидан фарқли эканлиги асосланган;

чоғиштирилаётган тиллардаги иккиламчи предикацияли қурилмаларнинг лисоний тежамкорлик тамойилига биноан пайдо бўлиши, инсон

томонидан борлиқ ҳақида олинган ахборотни концептуал ахборотга айлантирилиши каби когнитив хусусиятлари «воқеа» категорияси ёрдамида очиб берилган;

инглиз ва ўзбек тилларида сезги феъллари, каузатив феъллар ва ақлий фаолият феъллари иккиламчи предикацияли қурилмаларни яшашда фаол иштирок этиши асослаб берилган;

чоғиштирилаётган тиллардаги иккиламчи предикацияли қурилмаларнинг предикативликни ифодалаш нуқтаи назаридан гаплардан функционал, семантик ва структурал фарқлари далиллаб берилган;

инглиз тилидаги сифат ва отдан ташкил топган иккиламчи предикацияли қурилмалар ўзбек тилидаги феъл шакллари иштирок этмаган қурилмалардан тузилиши жиҳатидан фарқланиши асосланган.

Тадқиқотнинг амалий натижалари қуйидагилардан иборат:

инглиз ва ўзбек тилларида қайси турдаги феъллар ИПҚларни яшашда фаол иштирок этиши белгилаб берилган;

инглиз ва ўзбек тилларидаги ИПҚларнинг ўзига хос ва ўхшаш жиҳатлари ҳамда бундай қурилмалар гап қурилишини англашда муҳим амалий қийматга эга эканлиги аниқланган.

Тадқиқот натижаларининг ишончилиги. Тадқиқот натижаларининг ишончилиги республика ва халқаро миқёсдаги илмий-услубий ва илмий-амалий конференция материаллари тўпламлари, ОАК рўйхатидаги махсус журналлар ҳамда хорижий илмий журналларда чоп этилган мақолалар, хулосалар, таклиф ҳамда тавсияларнинг амалиётда жорий этилгани, олинган натижаларнинг ваколатли ташкилотлар томонидан тасдиқланганлиги билан изоҳланади.

Тадқиқот натижаларининг илмий ва амалий аҳамияти. Тадқиқот натижаларининг илмий аҳамияти инглиз ва ўзбек тилларининг қиёсий грамматикаси бўйича илмий тадқиқотлар олиб бориш, монографиялар, олий таълим муассасалари ва академик лицей ва касб-хунар коллежлари учун дарслик, ўқув қўлланмалари ёзишда илмий асос бўлиб хизмат қилиши билан изоҳланади. Шунингдек, тадқиқот натижалари тилшуносликни инглиз ва ўзбек тилларидаги ИПҚларнинг тил тизимидаги мавқеи, когнитив хусусиятлари ҳақида илмий-назарий билимлар билан бойитади.

Диссертациянинг амалий аҳамияти филология йўналишида таҳсил олаётган талабалар, тадқиқотчилар ва таржимонлар учун амалий қўлланма вазифасини ўташи билан, шунингдек, тадқиқот натижаларидан тилшуносликнинг чоғиштира тилшунослик, когнитив грамматика каби махсус курслари бўйича маъруза матнларини тузишда фойдаланиш мумкинлиги билан изоҳланади.

Тадқиқот натижаларининг жорий қилиниши. Турли тизимли тилларда иккиламчи предикацияли қурилмаларнинг ифодаланиши ва синтактик, семантик ва когнитив хусусиятлари ва нутқдаги вазифаларини тадқиқ қилиш жараёнида ишлаб чиқилган таклифлар асосида:

ўзбек тилидаги иккиламчи предикацияли қурилмаларни яшашда феълнинг нотўлиқ шакллари (сифатдош, равишдош ва ҳаракат номи)нинг

ўрнини аниқлаш тадқиқи жараёнида ишлаб чиқилган, илмий асосланган, такомиллаштирилган усуллари ва лексика тараққиётидаги ўрни ҳақидаги маълумотлардан ФА-Ф1-Г041 рақамли «Ўзбек тили лексикаси ва терминологиясининг мустақиллик даври тараққиётини тадқиқ этиш» мавзусидаги фундаментал лойиҳасида фойдаланилган (Фан ва технологиялар агентлигининг 2017 йилнинг 18 декабридаги ФТА-02.11/1318-сон маълумотномаси). Диссертациянинг илмий натижалари тегишли луғавий бирликларнинг изоҳланишида асос бўлиб хизмат қилган;

диссертациядаги иккиламчи предикацияли қурилмаларнинг гаплардан фарқлари, инглиз тилидаги таркибида феъл бўлмаган иккиламчи предикацияли қурилмаларнинг ўзига хос хусусиятлари ҳақидаги илмий-назарий хулосалардан Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2013 йил 8 майдаги «Ўзлуксиз таълим тизимининг чет тиллар бўйича давлат таълим стандартларини тасдиқлаш тўғрисида»ги 124-сонли, Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2017 йил 6 апрелдаги «Ўрта таълим ва ўрта махсус, касб-ҳунар таълимининг давлат таълим стандартларини тасдиқлаш тўғрисида»ги 187-сонли қарорлари асосида ишлаб чиқилган инглиз тилидан ўқув дастурлари лойиҳасида фойдаланилган (Халқ таълими вазирлиги Республика таълим марказининг 2017 йилнинг 27 ноябридаги 01/11–02/7-1714-сон маълумотномаси). Натижада ўқувчиларнинг инглиз тилидаги синтактик қурилмалар ва гапларнинг тузилиши ҳақидаги билимларини бойитиш орқали уларнинг грамматик компетенциясини шакллантиришга хизмат қилган;

иккиламчи предикацияли қурилмаларнинг турли тизимли тиллардаги хусусиятлари борасидаги таклиф этилган материаллар ИТД-4, 4-148 рақамли «Хорижий филология магистрлари учун назарий ва амалий асосий чет (инглиз) тил бўйича яратилган ўқув-услугий ва унинг электрон ифодасини яратиш» мавзусидаги амалий лойиҳага татбиқ этилган (Фан ва технологиялар агентлигининг 2017 йил 23 ноябрдаги ФТА-02.11/1178-сон маълумотномаси). Натижада магистрларнинг ўқиш, таҳлил ва ифода этиш малакаларини интерактив ривожлантиришга эришилган;

тадқиқотга тортилган инглиз ва ўзбек тилларидаги иккиламчи предикацияли қурилмаларнинг синтактик, семантик ва когнитив хусусиятларига бағишланган таҳлилий фикрлари ва назарий хулосаларидан Ўзбекистон Миллий телерадиокомпанияси томонидан тайёрланган «Бедорлик» туркум радиоэшиттиришларини тайёрлашда фойдаланилган (Ўзбекистон миллий телерадиокомпанияси, «Ўзбекистон» телерадиоканали давлат унитар корхонасининг 2017 йил 30 ноябрдаги О'з/х-1-121-сон маълумотномаси). Натижада радиотингловчиларни инглиз ва ўзбек тилларидаги иккиламчи предикацияли қурилмаларнинг ясалиши, икки тилдаги бундай қурилмаларнинг ўхшаш ва фарқли жиҳатлари билан таништиришда муҳим аҳамият касб этган.

Тадқиқот натижаларининг апробацияси. Мазкур тадқиқот натижалари 2 та халқаро ва 10 та республика илмий-амалий анжуманларда қилинган маърузаларда жамоатчилик муҳокамасидан ўтказилган.

Тадқиқот натижаларининг эълон қилинганлиги. Диссертация мавзуси бўйича жами 21 та илмий иш чоп этилган, шулардан, Ўзбекистон Республикаси Олий аттестация комиссиясининг докторлик диссертациялари асосий илмий натижаларини чоп этиш тавсия этилган илмий нашрларда 9 та мақола, жумладан, 8 таси республика ва 1 таси хорижий журналларда нашр этилган.

Диссертациянинг тузилиши ва ҳажми. Диссертация кириш, уч боб, хулоса ва фойдаланилган адабиётлар рўйхатидан иборат бўлиб, умумий ҳажми 145 саҳифани ташкил этади.

ДИССЕРТАЦИЯНИНГ АСОСИЙ МАЗМУНИ

Кириш қисмида ўтказилган тадқиқотларнинг долзарблиги ва зарурати асосланган, тадқиқотнинг мақсади, вазибалари, объекти ва предмети тавсифланган, республика фан ва технологияларни ривожлантиришнинг устувор йўналишларига мослиги кўрсатилган ҳамда тадқиқотнинг илмий янгилиги, амалий натижалари баён қилинган, олинган натижаларнинг илмий ва амалий аҳамияти очиқ берилган, тадқиқот натижаларининг амалиётга жорий этиш, нашр қилинган ишлар ва тузилиши бўйича маълумотлар келтирилган.

Биринчи боб «**Предикативлик тушунчасининг ҳозирги замон тилшунослигидаги талқини**» деб номланиб, унда предикат, предикативлик, кесимлик каби тушунчаларнинг турлича талқинлари таҳлил қилинган.

Анъанавий грамматикада предикативлик термини мутахассислар томонидан ҳар хил талқин қилиниб, турли ҳодисаларни номлашда қўлланилади. Одатда, предикативликни гапнинг энг асосий хусусияти ёки унсури деб аташади. «Предикативлик» терминини «кесимлик» маъносида қўллаш «гап мазмунининг борлиққа муносабати» деб талқин қилиниши мумкин. Бироқ, бизнингча, ушбу талқин ҳам биров изохталаб, чунки воқеликка муносабат маълум бир гапнинг эмас, балки бутун бир нутқий фаолиятнинг хусусиятидир.

Шунга қарамай, предикативликни гапнинг асосини ташкил этувчи унсур деб аташнинг ўзига хос қулайликлари ҳам мавжуд⁵. Айрим тилшунослар предикативликни гапда предикат (кесимнинг) борлиги билан ҳам изохлашади. Яна предикативликни кесимнинг мавжудлиги ёки унинг у ёки

⁵ Бу борада қаранг: Chomsky N. Syntactic Structures (Second edition). – Berlin - New York: Mouton de Gruyter, 2002. – 118 p; Литвин Ф.А. Заметки о понятии и термине «предикативность» // Предикативность и полипредикативность. – Челябинск: Изд-во ЧГПИ, 1987. – 246 с; Гак В.Г. К проблеме соотношения между структурой высказывания и структурой ситуации // Психологические и психолингвистические проблемы владения и овладения языком. – М.: Высшая школа, 1989. – 284 с; Пупынин Ю.А. Безличный предикат и субъектно-объектные отношения в английском языке // Вопр. языкознания. – М.: Прогресс, 1992. – № 1. – С. 56-61; Ильенко С.Г. Персонализация как важнейшая сторона категории предикативности // Русистика: избр. тр. СПб.: Изд-во РГПУ им. А.И. Герцена, 2003. – С. 19-25. Бархударов Л.С. Структура простого предложения современного английского языка. – М.: Наука, 2008. – 248 с; Маматов М. Вторичный предикат в структуре простого предложения узбекского языка. Автореф. дисс.... докт. филол. наук. – Т., 1990. – 36 с; Маҳмудов Н., Нурмонов А. Ўзбек тилининг назарий грамматикаси (Синтаксис). – Т.: Ўқитувчи, 1995. – 149 б.

бу ҳолатининг турли хил гап ёки унинг маълум бир бўлаги, деб ҳам изоҳланади. Предикат кесим тушунчасидан кенгроқ бўлиб, у субъект термини каби фақатгина тилшунослик фанида эмас, балки фалсафа ва мантик фанларида ҳам асосий тушунчалардан ҳисобланади. Бироқ предикат ва кесимни бир хил ҳодиса деб тушунувчиларда «мантикий» ва «грамматик» предикатни тушунишда муаммо бўлмайди⁶. Шундай қилиб, «предикативлик» деб – гапнинг мавжудлиги («гаплик»), предикатнинг мавжудлиги (ҳукм), кесимнинг мавжудлиги ва ҳоказо ҳодисалар тушунилади.

Кесим грамматик предикативликни ифода этишнинг асосий воситаси бўлиб, у гап таркибида турли хил алоқаларга киришади. А.И. Смирницкийнинг кесимни предикатни билдирувчи ва предикацияни ифода этувчи сўз ёки сўз бирикмаси сифатида кўриши ноаниқдек туюлади⁷. Чунки предикат тўлиғича кесим қарамоғидаги ҳодиса бўлмасдан, балки мантикий ифодаланган мазмундир, субъект эса предикатни аниқлайдиган, унинг воситасида ажратиладиган фикрнинг предметиدير.

А.И. Смирницкийнинг «предикативлик бу – фақатгина эга ва кесим ўртасидаги алоқадир⁸», деган фикрига қўшила олмаймиз. Гапнинг бош бўлаклари ўртасидаги предикатив алоқа бирламчидир, чунки у гапнинг структур ўзагини яратишда иштирок этувчи кесим яратиш хусусиятига эга. Кесимлик гапнинг фақатгина алоҳида бир бош бўлаги (кесим)нинг хусусияти бўлса, предикативлик иккинчи даражали бўлақларга ҳам хос бўлиши мумкин. Кесимлик ва предикативликнинг ўртасидаги фарқ уларнинг турли хил тил сатҳларига тегишли экани билан изоҳланади. Кесимлик – бу синтактик сатҳ категорияси, предикативлик эса мантикий-грамматик категориядир. Предикативлик гап мақомини белгиловчи унсурдир, усиз тугалланган фикрни ифодалаш мумкин эмас.

Предикативликка берилган таърифда «предикативлик – сўзловчининг борлиққа бўлган муносабатини билдирувчи ва ўзида тугалланган муайян фикрни ифода этувчи ва гапни грамматик шаклланган нутқ бирлиги сифатида юзага келтирувчи грамматик категориялар бирлигидан иборат ҳодисадир» дейилади⁹. Ушбу омил гапни нутққа йўналтиради ва бирмунча тугалланган фикр категориясини муомалага киритади, ўша тугалланган фикрни тузишда, ифода этишда ва хабар қилишда гапнинг ўзи асосий унсур ҳисобланади. Ушбу ҳолат бўйича М.Я. Блох билдирган мулоҳаза ҳам

⁶ Қуйидаги муаллифлар предикат ва кесимни бир хил ҳодиса деб талқин қилишади: Jespersen O. A Modern English Grammar on Historical Principles, Part IV: Syntax. (Second edition) Third Volume, Time and Tense. – Einar Munksgaard / George Allen & Unwin Ltd., 1983. – 400 p; Акимова Г.Н. К вопросу о валентности переходных глаголов в русском языке // Теория языка. Методы его исследования и преподавания. – Л.: Высшая школа, 1981. – 323 с; Лакофф Дж. Когнитивное моделирование // Язык и интеллект. – М.: Наука, 1999. – 386 с; Маматов М.Ш. Вторичный предикат в структуре простого предложения узбекского языка. Автореф. дисс.... докт. филол. наук. – Т., 1990. – 36 с.

⁷ Смирницкий А.И. Синтаксис английского языка. Библиотека филолога. – М., 1957. – С. 115-122, 173.

⁸ Смирницкий А.И., ук. соч. – С. 48-50.

⁹ Левицкий Ю.А. От высказывания к предложению, от предложения к высказыванию. – Пермь, 1995. – С. 65.

ишонарлидир: «Воқеликка алоқадорлик маълум бир гапнинг эмас, балки бутун бир нутқнинг хусусиятидир»¹⁰.

Тилшунослик ҳамда мантиқдаги предикативлик ва предикат ҳақида сўз юритар экан, Ю.А. Пашенко қуйидагиларни таъкидлайди: «... мантиқ ва тилшунослик термини бўлган предикативлик предикат тушунчасидан кенгрокдир. Бунга сабаб эса предикативлик анъанавий грамматиканинг ўрганиш объектидан ҳам юқори турувчи экстралингвистик термин бўлиб ҳисобланишидир»¹¹. Ҳақиқатан ҳам, предикативликни изоҳлашда фақат тилшунослик нуқтаи назаридан келиб чиқишнинг ўзигина етарли бўлмайди.

Юқоридаги тилшуносларнинг фикрларига таянган ҳолда, мазкур диссертацияда муҳокама қилинаётган асосий тушунчаларга қуйидаги таърифларни ишлаб чиқдик. Предикативлик – гап мазмунининг борлиққа муносабатининг ифодаси бўлиб, у гап ёки ҳукмда грамматик шахс, замон ва модаллик категориялари ёрдамида ифодаланади. Бирламчи предикацияли қурилма элементлари орасида грамматик жиҳатдан расмийлашган тўлиқ предикатив алоқа (яъни шахс ва сонда тусланган сўзлар ўртасидаги синтактик алоқа) мавжуд бўлган синтактик қурилмалар, аниқроғи, гаплар (масалан: *John came*, *Шоқир келди* каби)дир. Иккиламчи предикацияли қурилма (кейинги ўринларда ИПК)лар гапнинг асосий элементлари (эга ва кесим) ўртасида грамматик жиҳатдан расмийлаштирилмаган предикатив алоқа мавжуд бўлган синтактик қурилмалар (масалан, *I saw John coming*; **Шоқирнинг келгани ҳаммани ҳайрон қолдирди** каби) ҳисобланади.

Содда гап семантик структурасини мураккаблаштирувчи предикатив қурилмалардаги ўзига хос предикация турли тилшунослар томонидан турлича номланади. Масалан, «иккинчи даражали предикация», «ярим предикативлик»¹², «кўшимча предикация»¹³, «боғли предикация»¹⁴, «иккиламчи предикация»¹⁵ ва ҳоказо. Биз Ҳ. Суит, Н.Д. Арутюнова ва М. Маматовларнинг фикрига қўшилган ҳолда бундай предикацияни иккиламчи предикация деб номлашни маъқул кўраимиз.

Иккиламчи предикацияли қурилмалар гарчи алоҳида бир пропозицияни ифодаласа-да, синтактик жиҳатдан мустақил бўлмайди. Биз М.Маматовнинг иккиламчи предикацияли қурилмалар алоҳида ҳолда гап ташкил қила

¹⁰ Блох М.Я. Теоретическая грамматика английского языка. 5-ое изд. – М.: Высшая школа, 2007. – С. 132.

¹¹ Пашенко Ю. А. Предикативность и предикат в лингвистике и логике. Вестник ТГПИ. – № 2. Гуманитарные науки. – Таганрог: Изд-во ТГПИ им. А.П. Чехова, 2006. – С. 72.

¹² Абдурахманов Г. Сиктаксис осложнённого предложения. – В сб.: Структура и история тюркских языков. – М.: Наука, 1981. – С. 137.

¹³ Махмудов Н. Предикация ва полупредикация. // Ўзбек тили ва адабиёти. – Т., 1982, 2-сон. – Б. 18.

¹⁴ Юлдашев А.Н. Соотношение деепричастных и личных форм глагола в тюркских языках. – М.: Наука, 1977. – С. 250.

¹⁵ Sweet H. A New English Grammar (5-th edition). – Cambridge: Cambridge University Press, 1998. – 486 pp; Арутюнова Н. Д. Вариации на тему предложения. – В сб.: Инвариантные синтаксические значения и структура предложения. – М.: Наука, 1989. – С. 41; Маматов М.Ш. Вторичный предикат в структуре простого предложения узбекского языка. Автореф. дисс.... докт. филол. наук. – Т., 1990. – 41 с.

олмаслиги ҳақидаги фикрига¹⁶ кўшиламиз; ҳақиқатан ҳам, бундай қурилмалар гап сифатида тўлиқ шаклланмаган бўлади.

Предикативлик когнитив жиҳатдан борлиқдаги ҳар хил нарса, воқеа-ҳодиса ўртасидаги турли характердаги муносабатларни лингвистик белгилар ёрдамида инсон онгида акс эттириш, ўша нарса, воқеа-ҳодисаларнинг хоссалари ҳақида тугал маълумотни шакллантириш ва уни вербализация қилиш ёрдамида бошқа инсонларга етказишдек мураккаб вазифани бажаради. Шу билан биргаликда, таъкидлаш лозим-ки, «нутқ индивид – шахс маҳсули бўлса, тил бир бутун коллектив тажрибасини жамлайди»¹⁷.

Ҳукмнинг предикативлиги ва унинг тилда вербализацияси (айрим манбаларда бу тушунча грамматик жиҳатдан расмийлаштирилиш деб қабул қилинган)нинг когнитив асоси ҳар доим ҳам тилшунослар эътиборидаги масалалардан бири бўлиб келган. Бунга сабаб эса тилнинг асосий, яъни коммуникатив функцияси айнан предикативлик орқали воқеланишидир. Ҳозирги вақтда кўплаб тилларда кузатиладиган тил бирликлари тежамкорлиги анъанаси доирасида тилшунослар ҳукмнинг информацион жиҳатдан бойитилишига, яъни кам куч сарфлаб, кўпроқ ахборот етказилишига ҳаракат қилмоқдалар. Бу нарсанинг исботи ҳукмнинг ифода бирликлари сирасига кирувчи предикативликнинг кўшимча воситалари ва уни ифодаловчи тил унсурларидан бири бўлмиш ИПҚларнинг турлича бўлишига интилишда кўринади. ИПҚлар орқали гапда ахборот тўлиқ ифодаланиши таъминланади. Бу кўшимча предикатив бирликлар синтактик жиҳатдан соддалашиши мумкин, лекин бу ҳол ҳар доим ҳам ҳукми ифодаловчи бирликлар ҳажмини ошириш эвазига юз бермайди. Шундай бўлса-да, улар гапнинг оддий синтактик структурасини информацион жиҳатдан бирмунча бойитади.

Тадқиқотнинг иккинчи боби «**Иккиламчи предикацияли қурилма (ИПҚ)ларни ўрганишда фикр ва концепциялар эволюцияси**» деб номланган. Мазкур бобда предикат, субъект ва иккиламчи предикацияли қурилмаларни таҳлил қилишга бўлган фалсафий, мантикий ва когнитив ёндашувлар тадқиқ қилинган.

Ҳукм – фикр ифодаланишининг мантикий шакллариандир. Тасдиқ ва инкор ҳар бир ҳукмнинг характерли белгисидир. Тушунчанинг ҳукмдан асосий фарқи шунда-ки, унда ҳукмга мос бўлган тасдиқ ва инкор ҳолатлари йўқ¹⁸. Ҳар бир ҳукм уч асосий элементдан ташкил топади. Биринчи элемент – субъект, иккинчи элемент – предикат ва учинчи элемент – боғловчи, деб айтилади¹⁹.

Ҳар қандай фанда янги тушунча ва тамойиллар пайдо бўлса, уларни билдирувчи янги терминлар яратилади ва муомалага киритилади. Фанда

¹⁶ Маматов М. Вторичный предикат в структуре простого предложения узбекского языка. Автореф. дисс.... докт. филол. наук. – Т., 1990. – С. 37.

¹⁷ Умархўжаев М. Э. Умумий тилшунослик. – Андижон: Жаҳон-интер-принт, 2010. – Б. 42.

¹⁸ Хайруллаев М., Ҳакбердиев М. Мантик. – Т.: Ўқитувчи, 1993. – Б. 235.

¹⁹ Ўша асар. – Б. 235.

мавжуд бўлган эски терминлар янги тушунча ва тамойилларнинг моҳиятини очиб бера олмайди. Янги пайдо бўлган терминлар эса аввалдан мавжуд бўлганлари билан бир қаторда уларга юклатилган маъноларни ҳам ифодалай бошлайди. Ана шундай янги терминлардан бири – «воқеа» («event») когнитив категориясидир.

Категориялаштириш ҳақида сўз борар экан, мазкур жараён инсон ҳаётий фаолиятининг асосида ётишини таъкидлаш мумкин. Бунга сабаб эса, ҳар бир инсон бирор-бир янги предметни кўриш, воқеа ёки ҳодисани кузатиш жараёнида беихтиёр ана шу янги объектларни ўзига маълумлари билан таққослайди, уларни бир гуруҳга оид бўлиши мумкинлигига эътибор қаратади.

Тилшуносликдаги лексик категоризация масалаларини тадқиқ қилган М.Расулованинг тилдаги категориялар ҳақидаги қуйидаги фикрига қўшилиш мумкин: «... тилларга хос бўлган умумий ва муҳим хусусиятларни англатувчи грамматик категориялар тиллар ўртасидаги фарқларни акс эттира олмайди, зеро турли тилларда борлиқ турлича категоризация қилинади. Шу сабаб замонавий тилшуносликда типологик таҳлил борлиқ ҳақида маълумот берувчи турли семантик категориялар, лексик ва грамматик маънолар ёрдамида амалга оширилиши лозим»²⁰.

Категориялаштириш ҳақида Ш.Сафаровнинг қуйидаги фикри эътиборга моликдир: «Когнитив тилшуносликнинг ... эришган асосий ютуқларидан бири инсоннинг билиш фаолияти натижасида хотирада ҳосил бўладиган олдинги тажрибанинг «из»лари, яъни категориал тушунча ҳамда турли кўринишдаги юқори даражадаги таркибли тузилмаларнинг мантиқий ва лисоний тизимлари ҳақидаги маълумотлар мажмуасининг тўпланишидир. Бу икки тизим ўртасидаги алоқанинг узвийлиги категориялаштириш ҳодисасида яққол ўз аксини топади»²¹.

Умуман олганда, категориялар ҳақида фикр юритар эканмиз, бизнинг тафаккуримизда қуйидаги саволлар пайдо бўлиши табиий:

- категориялар қаердан пайдо бўлади ва қандай тузилган?
- улар борлиқда мавжудми, инсон онги уларни акс эттирадими ёки улар инсон томонидан дунёни англаш жараёнининг натижаси ҳисобланадими?

Т.Г. Скребцованинг фикрига кўра, категориялар инсон томонидан оламни идрок этиш жараёнининг натижаси ҳисобланади²². Бизнингча, бу фикрга тўлиқ қўшилиш мумкин, чунки агар биз «категориялар борлиқда мавжуд ва инсон онги уларни акс эттиради», деб таъкидласак, у ҳолда фақат инсонлар онгидагина мавжуд бўлган мавҳум категориялар (*дўстлик, севги, нафрат* каби)ни изоҳлашимиз мураккаб кечарди.

Когнитолог олимларнинг қайд этишларича, ҳозирги кунда фанда категориялар ҳақидаги назарияларнинг икки муқобил тури мавжуд: улардан

²⁰ Расулова М.И. Основы лексической категоризации в лингвистике. – Т.: Фан, 2005. – С. 28.

²¹ Сафаров Ш. Когнитив тилшунослик. – Жиззах: Сангзор, 2006. – Б. 53.

²² Скребцова Т.Г. Когнитивная лингвистика (Курс лекций). – С.Петербург: Филологический факультет СПбГУ, 2011. – С. 84.

бири – категориялар ҳақидаги анъанавий қараш бўлиб, унинг пайдо бўлиш тарихи Аристотелга бориб тақалади; иккинчиси эса когнитив (айрим манбаларда прототипик) бўлиб, ўтган асрнинг 70-йилларида пайдо бўлган²³. Категориялар ҳақидаги назариянинг иккинчиси Э.Рошнинг тадқиқотлари билан боғлиқдир. Бу икки назарияларнинг устунликлари ҳақида сўз борганда, когнитологлар анъанавий категорияларнинг математика, мантиқ, табиий фанлар учун муҳимлигини таъкидлашади²⁴. Инсон томонидан оламни идрок этиш жараёнида пайдо бўлувчи категорияларни таҳлил қилишда эса когнитив ёки прототипик категорияларнинг устунлиги таъкидланади.

Э.Рош, У.Лабов каби олимларнинг ўтказган ўнлаб тажрибалари натижасида фанда когнитив категориялар ҳақидаги назариялар ва ана шу турдаги категориялар юзага кела бошлади. Бундай категориялар, одатда, айнан бир категорияга мансуб тушунчаларнинг инсонлар тасаввуридаги объектлар прототипига яқин ёки узоқлигига асосланади²⁵.

Ана шундай категориялардан бири бўлмиш когнитив тилшуносликда изланиш объекти сифатида қабул қилинган «воқеа» («event») термини когнитив грамматикага XX аср охири ва XXI аср бошларида Т.Парсонс, Л.Талми, Р.Джакендофф, Л.А. Фурс ва бошқалар томонидан олиб кирилди ва кенг қўлланила бошланди²⁶.

Тадқиқотимизда «event» термини ўзбек тилида «воқеа» тарзида қабул қилинди. Воқеа иш-ҳаракат, ҳолат ёки жараёндан каттароқ тушунчани билдиради, чунки бир воқеа ўз ичига бир неча иш-ҳаракатни бирлаштириши мумкин. Бундан ташқари «суб-воқеа» («sub-event») тушунчаси борки, иш-ҳаракат ёки ҳолатга нисбатан бу атамани қўллай олмаймиз, «суб-иш-ҳаракат» («sub-action») ва «суб-ҳолат» («sub-state») деб бўлмайди. Лекин умуман олганда, иш-ҳаракат, ҳолатлар «воқеа»нинг турлари, тарзлари сифатида суб-воқеа бўлиши мумкин.

«Воқеа» категориясини ўрганиш, таҳлил қилиш ва базавий категория сифатида қабул қилишимизнинг боиси шуки, бирламчи ҳамда иккиламчи предикацияли қурилмаларнинг бир-биридан фарқи айнан ўша воқеа категориясининг воқеланиш усул ва воситаларидаги фарқланиши билан изоҳланади. Бу эса «воқеа» категориясини чуқурроқ, кенг қўллади, атрофлича, бир неча тилларда қиёслаб ўрганиш зарурлигини кўрсатади.

Қуйида инглиз тилидаги ИПҚларнинг воқеа структурасини таҳлил қиламиз.

²³ Скребцова Т.Г. Когнитивная лингвистика (Курс лекций). – С.Петербург: Филологический факультет СПбГУ, 2011. – С. 84.

²⁴ Ungerer F., Schmid H.J. An Introduction to Cognitive Linguistics. – London: Longman, 1996. – P. 40.

²⁵ Бу борада қаранг: Rosch E. Principles of categorization // E. Rosch, B.B. Lloyd (eds.). Cognition and Categorization. – Hillsdale, NJ: Lawrence Erlbaum Publishers, 1978. – 27-48 p; Labov W. Sociolinguistic Patterns. – Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 1998. – 362 p.

²⁶ Бу борада қаранг: Terence Parsons. Events in the Semantics of English: A Study in the Sub-atomic Semantics. – Cambridge, Mass.: MIT Press, 1990. – 430 p; Jackendoff Ray. Foundations of Language: Brain, Meaning, Grammar, Evolution. – Oxford: Oxford University Press, 2002. – 477 p; Фурс, Л.А. Когнитивные аспекты синтаксиса английского простого предложения: Учебное пособие. – Тамбов: Изд-во ТГУ им. Г.Р.Державина, 2005. – 149 с.

John was said to die without a struggle. → It is said that at the reading of the will his children were furious (S.Crane, 2004: 76).

Бу каби ҳолатларда адвербиал (равишли) модификация гап мазмунини билдиришда муҳим рол ўйнайди. Бу гапларда бирламчи, асосий воқеа – *John died*. Суб-воқеалар → *Children were furious; They read the will*.

Қуйида «воқеа» когнитив категориясининг асосий тушунча ва тамойиллари асосида ўзбек тилидаги ИПҚ билан мураккаблашган содда гапларни таҳлил қиламиз.

Одамлар, ўғри деворни қачон ва қандай асбоб билан тешгани, ҳўкизни қайси томонга олиб кетгани тўғрисида баҳслаша-баҳслаша тарқалди (А.Қаҳҳор, 1989: 91).

Бу гапда биз иккита ИПҚни учратамиз:

1) *ўғри деворни қачон ва қандай асбоб билан тешгани;*

2) *ҳўкизни қайси томонга олиб кетгани.*

Асосий воқеа эса «*Одамлар тарқалди*». Бирламчи предикация ўз ҳаракат модификаторига эга, яъни «*баҳслаша-баҳслаша*» модификатори одамларнинг қай тарзда тарқалганликлари ҳақида маълумот беради.

ИПҚлар асосий воқеанинг моҳиятини очишга хизмат қиладиган суб-воқеаларни нутқда воқелантиришга хизмат қилади. Биринчи суб-воқеа иш-ҳаракатнинг бажарилиш вақти ва қуроли ҳақида маълумот берса, иккинчи суб-воқеа эса иш-ҳаракат (яъни ўғрилиқ воқеасининг) йўналишини модификация қилишга хизмат қилган.

Инглиз тилидаги Subjective Participial Construction ва Subjective Infinitive Construction (сифатдош иштирок этган субъектив қурилма ва феълнинг шахссиз шакли иштирок этган субъектив қурилма) табиатан Objective Participial Construction (тўлдирувчи вазифасидаги сифатдошли қурилма)дан фарқ қилади ва улар комплементация вазифасини бажармайди ва мақсад энди топикализация бўлади. Бу когнитив функциянинг асосий мақсади гапдаги у ёки бу ҳукмни асосий мавзуй ҳукмга айлантириш, унинг ахборий аҳамиятини ошириш бўлади. Мисоллар ёрдамида изохлайдиган бўлсак, қуйидагилар маълум бўлади:

Mr. Bob Sawyer was heard to laugh heartily (A.Christie, 1996: 135).

Мистер Боб Соьернинг мириқиб кулгани эшитилди (мисолларнинг таржималари муаллифники – Х.С.).

Инглиз ва ўзбек тилларида гапнинг синтактик структураси мос келмайди. Инглиз тилида гапнинг эгаси – *Mr. Bob Sawyer*, кесими – *was heard*. Ўзбек тилида эса гапнинг эгаси – *кулгани*, кесими – *эшитилди*. Кесим ҳар икки тилда мос келди, аммо гапдаги эгалар мос келмади. Бунинг сабаби шундаки, инглиз тилида гап таркибида ИПҚ бор, ўзбек тилидаги гапда эса оддий атрибутив фраза бор, холос. Инглиз тили гап қурилиши бўйича диққат марказда шахс – *Mr. Sawyer* турса, ўзбек тилида гап мазмунида эса ҳодиса – *кулгу* муҳим аҳамият касб этган. Бу ҳолатдан қуйидагича хулоса қилиш мумкин.

1. Инглизлар учун энг муҳими – инсон.
2. Ўзбеклар учун энг муҳими – инсон фаолияти.

Бу этнолингвوماданий ҳукмларнинг тўғри ёки нотўғри эканлигини кўриб чиқамиз. Ҳақиқатан ҳам шундай бўлмаса-да, инглизлар амалда шу тамойилга риоя қиламиз, деб ўйлашади. Натижада барча одам тенг, шоҳ ҳам, гадо ҳам, жиноятчи ҳам, қурбон ҳам деб ўйлайдилар ва шунинг натижаси ўлароқ баъзида қурбон қолиб, жиноятчининг ҳақ-хукуқи ҳақида кўпроқ ўйлаб, уни ҳимоя қиладилар. Бунинг қай даражада тўғрилигига баҳо бериш одамлар эътиборига, ҳукмига ҳавола.

Ўзбеклар диққат марказида эса инсоннинг ўзи эмас, унинг хатти-ҳаракати, илми-амали, қиладиган ишлари ва ундан қоладиган нарса, яхшилик ёки ёмонлик, шу қабилар бўлади. Бу этнолингвوماданий хусусиятлар минг йиллар давомида шаклланган ва ривожланган белгилар бўлиб, у бир неча йилда ўзгариб қолмайди. Ҳатто глобализация жараёни ҳам уни ўзгартириш учун анча уриниши керак.

Диссертациянинг учинчи боби «**Инглиз ва ўзбек тилларидаги ИПҚларнинг структурал-семантик ва функционал хусусиятлари**» деб номланиб, унда инглиз ва ўзбек тилларидаги ИПҚларнинг синтактик ва функционал-семантик хусусиятлари чоғиштирма планда таҳлил қилинган.

ИПҚлар иштирок этган гаплар таркибида иккита субъект-предикат гуруҳлари мавжуд бўлади. Бу иккала гуруҳлардан бири грамматик жиҳатдан тўлиқ расмийлаштирилган бўлса, иккинчиси эса феълнинг шахсиз шакллари, яъни сифатдош, инфинитив (ўзбек тилида феълнинг ноаниқ шакли) ва герундий (ўзбек тилида ҳаракат номи) орқали ифодаланган қурилма ҳисобланади.

Ҳозирда барча тилларда кузатилаётган тил бирликларини тежашга бўлган ҳаракат натижасида ҳукмнинг ахборот етказиш жиҳатдан бой бўлишига эътибор қаратилмоқда. Айнан мана шу жараёнда ҳукмнинг ифода бирликлари қаторига предикативликни ифода этувчи қўшимча бирликлар киритилмоқда ва бунинг натижасида ҳукмнинг ифода усуллари ҳар хил тус олмоқда.

А.Нурмонов ва Н.Маҳмудов предикативликнинг асосий ифодаловчи категорияси ҳисобланувчи модалликни гапнинг асосий белгиси, гап мазмунининг энг муҳим қисмидир, деб таъкидлашади²⁷. Тилшуносликда модаллик, одатда, гап мазмунининг объектив борлиққа муносабати ва сўзловчининг гап мазмунига бўлган муносабати ҳисобланади. Шу ўринда таъкидлаш лозимки, предикативлик ва модаллик ўзаро чамбарчас ҳодисалардир. Предикативлик гап орқали ифодаланаётган ахборотнинг объектив борлиққа муносабатини умумий тарзда билдирса, модаллик гап мазмунининг сўзловчи нуқтаи назаридан объектив борлиққа муносабатини ёки сўзловчининг гап мазмунига муносабатини билдиради. Ҳар икки типдаги

²⁷ Нурмонов А., Маҳмудов Н. Ўзбек тилининг назарий грамматикаси. – Т.: Ўқитувчи, 1992. – Б. 56.

модалликда ҳам субъективлик белгиси алоҳида ўрин тутди²⁸. Модаллик ва предикативликнинг ўзаро боғлиқлиги ҳақидаги қуйидаги фикр ҳам эътиборга моликдир: «... гапнинг асосий модаллик қисмини предикативлик ташкил қилиб, у гапнинг умумий мазмунини билдиради, шунингдек, предикативлик ва модаллик ўзаро узвий боғланган тил ҳодисасидир»²⁹.

Хориж ҳамда ўзбек тилшунослигидаги иккиламчи предикация муаммосининг талқинига бағишланган аксарият тадқиқотларнинг муаллифлари инглиз ва ўзбек тилларидаги феълли ИПҚлар, яъни сифатдошли, инфинитив (ўзбек тилида феълнинг ноаниқ шакли)ли ва герундий (ўзбек тилида ҳаракат номи)ли қурилмаларга эътибор қаратишади³⁰. Бу ҳолат улар орасида «мутлақ ҳақиқат» сифатида қабул қилинган. Ўз навбатида бу абсолютизм инглиз ва ўзбек тилларида компонентлари орасида предикативлик мавжуд бўлган бошқа қурилмаларнинг борлигини инкор қилишга олиб келади.

Замонавий инглиз тилида иккинчи элементи сифат ёки от билан ифодаланган айрим ИПҚлар ҳам мавжуд. Уларда ҳам предикативлик алоқаси бўлиб, юза структурада ифодаланмаган, имплицит тарзда намоён бўлади. Ана шундай қурилмаларни саралаш натижасида биз ҳозирги замон инглиз тилида яна 5 та ИПҚни аниқладик. Улар қуйидагилардир:

1. Эга + лексик маъноли феъл + *there to be* + аниқловчили от. Масалан: *I expect + there to be no argument about this* (H.Wells, 2000: 57). *Менимча, бу ерда ҳеч қандай эътирозга ўрин йўқ* (таржималар муаллифи – Х.С.).

2. Эга + лексик маъноли феъл + *it* + сифат ёки от + инфинитив фраза: *I think it a pity (that) you didn't try harder* (D.Taylor, 2002: 92). *Бу ишга жиддийроқ киришмаганингиздан афсусдаман*.

3. Эга + тусланган феъл + от/олмош + сифат: *The sun keeps us warm* (H.Wells, 2000: 77). *Қуёш бизни иситади*.

4. Эга + тусланган феъл + от ёки олмош + сифат: *He likes his coffee strong* (M.Truman, 2000: 63). *У кучли (аччиқ) кофени ёқтиради*.

5. Эга + тусланган феъл + от/олмош + предикатив аъзо: *They nominated him president* (D.Taylor, 2002: 39). *Улар уни президентликка номзод қилиб кўрсатишди*.

Юқорида кўрсатилган феъл иштирокисиз ифодаланган 5 та қурилма, гарчи феълли қурилмалар каби фаол бўлмаса-да, иккиламчи предикацияни ифодалашда иштирок этади.

Инглиз ва ўзбек тилларидаги ИПҚлар таркибидаги феъллар ўз семантикасида мана шу предикацияни ифодалашни амалга ошириш

²⁸ Нурмонов А., Махмудов Н. ва бошқалар. Ўзбек тилининг мазмуний синтаксиси. – Т.: Фан, 1992. – Б. 87.

²⁹ Якубов Ж. Модаллик категориясининг мантиқ ва тилда ифодаланиш хусусиятлари. Филол. фан. докт. ... дисс. автореф. – Т., 2006. – Б. 8-9.

³⁰ Бу борада қаранг: Irimia M.A. Secondary Predicates. A thesis submitted in conformity with the requirements for the degree of Doctor of Philosophy. – Toronto: Department of Linguistics, University of Toronto, 2012. – 276 p; Беклемешева Н.Н. Интерпретация вторично-предикативных структур в перспективе актуального членения. Автореф. дисс. ... д-ра филол. наук. – М., 2011. – 28 с; Холиков Х. Ҳозирги ўзбек адабий тилида мураккаблашган содда гаплар услубияти. Филол. фан. номз. ... дисс. автореферати. – Т., 1993. – 22 б.

маъноларига эга бўлиб, бу қурилмаларнинг контекстуал тизимланишида ҳам ўз аксини топган. Инглиз ва ўзбек тилларидаги «сезги», «ҳис-туйғу» ва шу каби қурилма ясай оладиган феъллар бошқа айрим тиллардан фарқли равишда пропозиция яратиш жиҳатдан чекланганлик хусусиятига ҳам эга. Бу эса ушбу феълларда бир ҳолатдан иккинчи ҳолатга ўтиш маъноси мавжудлиги билан изоҳланади. Инглиз ва ўзбек тилларидаги ИПҚлар билан қўлланиладиган феъл гуруҳлари қуйидаги миқдорда учраши кузатилди:

№	Феълларнинг мазмуний гуруҳлари	Феълларнинг мутлақ частотаси	Феълларнинг нисбий частотаси
1.	Сезги феъллари	900	28%
2.	Каузатив феъллар	804	25%
3.	Ақлий фаолият феъллари	611	19%
4.	Ҳаракат феъллари	128	5%
5.	Ҳолат феъллари	118	4%
6.	Бошқа гуруҳга кирувчи феъллар	609	19%
Жами		3170	100%

Инглиз ва ўзбек тилларидаги феълли ИПҚларни миқдорий жиҳатдан ўрганиш бизга қуйидаги натижаларни тақдим этди: таҳлил қилинган 6 гуруҳга кирувчи феъллар турли қўлланилиш даражасига эга. Агар сезги, каузатив ва ақлий фаолият феъллари бу каби қурилмаларда кўп қўлланиладиган феъллар бўлса (28%, 25% ва 19% мос равишда), айрим семантик гуруҳларга мансуб феълларнинг инфинитивли ИПҚларда камроқ ишлатилиши кузатилди (масалан, ҳаракат ва ҳолат феъллари). Бу эса, ўз навбатида, ИПҚлар барча феъллар билан ҳам бир хил ҳолда кўп қўлланилавермаслигини ва бунда синтактик чегаралаш катта рол ўйнаши ҳақида гувоҳлик беради.

Инглиз тилидаги битта пропозиция ўзбек тилида барча ҳолларда фақатгина мос келувчи пропозиционал структурага эга бўлган қурилма билан ифодаланади. Инглиз тилидаги феъл қайси маънода қўлланилишига қараб, ўзбек тилида бир нечта эквивалент феълларга эга бўлиши мумкин. Ўзбек тилидаги ИПҚлар ҳам инглиз тилида бир нечта феъллар билан ифодаланиш ҳолатларига эга.

Инфинитив пропозициялар учун замон параметрларини пропозициянинг замон аспектидан келиб чиқиб амалга оширилган гап тузилишининг трансформацион ўзгаришлари орқали аниқлаш мумкин бўлади. Ш.Раҳматуллаев ўзбек тилидаги олд кўмакчили феъл ноаниқ шаклининг замон плани импликациясига қуйидаги мисолни келтиради: *У уйидан чиқиб кетди, аммо ўзи билан соябонини олмади* → *У уйидан соябонини олмасдан*

чиқиб кетмоқда → *У уйидан соябонини олмасдан чиқиб кетди*³¹. Шунингдек, юқоридаги гапларнинг инглиз тилидаги таржималарида ҳам бу ҳолатни кузатиш мумкин: *He came out and did not take an umbrella with him* → *He is coming out without taking an umbrella with him; He came out without taking an umbrella with him* (таржималар – Х.С.).

Инглиз ва ўзбек тилларидаги инфинитивли ИПҚларнинг пропозиционал структураси бошқа шу турдаги қурилмалар шаклларига хос бўлмаган ҳолда ҳар бир инфинитивда амалга ошмаган пропозицияни ташкил қила олиш имконияти мавжуд бўлиши билан фарқ қилади. Шунинг учун ҳам гапларнинг семантик структурасидаги пропозицияларнинг миқдори феъл актантиларининг миқдори билан тўғридан тўғри боғлиқликда бўлади.

ХУЛОСА

1. Тил инсон учун фақатгина мулоқот воситасигина бўлмай, балки инсон томонидан дунёни билиш, идрок қилиш, борлиқ ҳақида олган билимларини тизимлаштириш, борлиқдаги нарса ва ҳодисаларни номлаш, уни гуруҳлаш воситаси ҳамдир. Тил белгилар тизими сифатида унга юклатилган вазифаларни мана шу тизим, белгилар ёрдамида бажаради. Оддийроқ нарса-ҳодисаларни билиш ва белгилашда содда белгилар – бирламчи структура ва қурилмалар қўлланилса, мураккаб табиатга эга нарса ва ҳодисаларни билдиришда мураккаб тил белгилари – иккиламчи структура ва ҳосилавий қурилмалар қўлланилади.

2. Тил бирликларининг предикативлик, модаллик, борлиқда белги мавжудлигининг тасдиғи ёки унинг инкори каби бирламчи вазифалари мавжуд.

3. Предикативлик – гап мазмунининг борлиққа муносабатининг ифодаси бўлиб, у гап ёки ҳукмда грамматик шахс, замон ва модаллик категориялари ёрдамида ифодаланади. Предикация субъект ва предикат ўртасидаги алоқа бўлиб, унинг икки тури мавжуд: бирламчи ва иккиламчи. Бирламчи предикацияни ифодаловчи қурилмалар бирламчи предикацияли ва иккиламчи предикацияни ифодаловчи қурилмалар эса иккиламчи предикацияли қурилмалар ҳисобланади.

4. ИПҚлар тилда сўзловчига борлиқда мавжуд бўлган турли воқеа-ҳодисалар ўртасидаги боғлиқлик, алоқа, кетма-кетлик, мантикий давомийлик ва шу кабиларни топиш ва уларга мос келувчи тил қурилмаларидан фойдаланган ҳолда тил ситуацияларини моделлаштириш имконини яратади.

5. ИПҚлар борлиқдаги мураккаб воқеа-ҳодисаларни нутқнинг мулоқот мақсадларига кўра соддалаштириш, конкретлаштириш, турли кераксиз тафсилот ва деталлардан холи бўлиш орқали эътиборни воқеа ёки ҳодисага эмас, балки улар асосидаги моҳиятга қаратиш имконини беради. Бундай қурилмалар сўзловчининг мулоқот мақсади, шунингдек, нутқ содир

³¹ Рахматуллаев Ш. Ҳозирги замон ўзбек тили (1- китоб). – Т.: Мумтоз сўз, 2010. – Б. 177.

бўлаётган лаҳзанинг хусусиятларидан келиб чиққан ҳолда бу восита ҳамда усулларни танлайди ва фойдаланади.

6. ИПҚлар борлиқдаги турли характерга эга воқеа-ҳодисаларни таркибий бўлақларга ажратиш, сегментлаш, асосий воқеа, иккиламчи воқеаларга ажратиш ва уларни номлаш орқали тил унсурларидан фойдаланиб, дунёни максимал даражада тасвирлаш имконини беради.

7. Инглиз ва ўзбек тилларида кўп қўлланиладиган тўлдирувчи ва эга вазифасидаги ИПҚлар таркибий тузилишига кўра сифатдошли ИПҚлар таркибига киради. Шунингдек, номинатив абсолют предикатив қурилма ва предлоғли абсолют предикатив қурилмалар ҳам мавжуд бўлиб, улар турли семантик гуруҳга мансуб феъллар билан ясалади ва турли коммуникатив интенцияни ифодаловчи тил бирликлари сифатида намоён бўлади.

8. ИПҚлар сезгини билдирувчи феъллардан кейин ишлатилганда, ўша пропозицияда ёритилаётган воқеани вербаллаштириш, информацион жихатдан бойитиш вазифасини бажаради. Сезгини билдирувчи феъллар, муайян бир ҳодисани тахмин қилувчи пресуппозитив характерга эга феъллар сифатида инсон когниция жараёнининг бирламчи босқичидир. Бу феъллардан кейин оддий нарса ёки шахс эмас, мураккаброқ моҳият, яъни мустақил пропозитив қурилмага эга бўлган воқеа келади.

9. Ақлий билиш маъносини ифодаловчи ҳамда каузатив феълларда маълум бир ҳолатда яна бир ҳодиса, иш-ҳаракат содир бўлиши тақозо этилади ва ўша воқеанинг содир бўлиши мақсадида тегишли каузатив феъллар қўлланилади. Сифатдошли бошқа қурилмаларда эса иш-ҳаракатнинг бажарилиши учун зарур шарт-шароитлар, иш-ҳаракат пайти, сабаби каби ҳолатлар ҳақидаги ахборот экспликация қилинади.

10. Барча ИПҚларда борлиқдаги воқеа-ҳодисалар ўзига хос тарзда акс эттирилади. Мантикий-грамматик нуктаи назардан бу каби қурилмалар нотўлиқ, мантикий якунига етмаган грамматик қурилмалардир. ИПҚлардаги мантикий субъект мантикий предикат билан шахс-сон, замон, майл, нисбат, аспект каби грамматик категорияларнинг категориал шаклларига эга эмас. Бу нотўлиқлик синтактик жихатдан уларни гаплардан фарқлаб турадиган хусусиятдир. Когнитив лингвистика нуктаи назаридан эса ИПҚларда иш-ҳаракатлар турғунлик ва ўзгариш, бошқа иш-ҳаракатларга қарши қўйиш ҳамда уларни индивидуаллаштириш учун қўлланилади.

11. «Воқеа» термини оддий ҳодисани билдирмай, когнитив грамматикада аниқ, яхлит бир категория сифатида намоён бўлади. Категория когнитив грамматикада воқеликни тасвирлашда хизмат қиладиган асосий, таянч тушунчалардан биридир. Воқеанинг бир қанча турлари бор: макро-воқеа, суб-воқеа, ҳамкор воқеа, чегараловчи воқеа ва ҳоказо.

12. Инглиз ва ўзбек тилларидаги ИПҚлар иштирок этган гапларда бирламчи предикацияли қурилма ифода этган асосий ва ИПҚ орқали ифодаланган воқеалар бирлашиб, яхлит бир воқеани англатади. Бундай бирлашув натижасида эса уларнинг фақатгина биттаси асосий воқеа статуси-

ни сақлаб қолади, иккинчиси эса ИПҚ томонидан ясалгани учун, асосий воқеа статусини йўқотиб, суб-воқеага айланади. Икки воқеа бирлашганда қайси бирининг асосий бўлиши ва бошқасининг суб-воқеага айланиши бутунлай сўзловчининг коммуникатив мақсади ва феълнинг семантикасига боғлиқ бўлади.

13. Гап таркибида қўлланилган феъл-кесим ҳиссий билиш, ақлий билиш, каузатив феъл орқали ифодаланган бўлса, мана шу феъллар асосий воқеани билдирувчи феъл статусини сақлаб қолади. Бошқа семантик моҳиятга эга бўлган феъллар эса суб-воқеани билдирувчи феъл статусини олади.

**SCIENTIFIC COUNCIL AWARDING SCIENTIFIC DEGREES
DSc.27.06.2017.Fil.21.01 AT TASHKENT STATE INSTITUTE OF
ORIENTAL STUDIES, UZBEKISTAN STATE WORLD LANGUAGES
UNIVERSITY AND NATIONAL UNIVERSITY OF UZBEKISTAN**

UZBEKISTAN STATE WORLD LANGUAGES UNIVERSITY

KHAMZAEV SOBIR AMIROVICH

**SYNTACTIC, SEMANTIC AND COGNITIVE FEATURES OF
SECONDARY PREDICATIVE CONSTRUCTIONS OF THE ENGLISH
AND UZBEK LANGUAGES**

**10.00.06 – Comparative Study of Literature, Comparative Linguistics,
and Translation Studies**

**DISSERTATION ABSTARCT
of the doctor of philosophy (PhD) on philological sciences**

Tashkent city – 2018 year

The theme of the dissertation for Doctor of Philosophy (PhD) was registered at the Higher Attestation Commission of the Cabinet of Ministers of the Republic of Uzbekistan under No. B2017.3.PhD/Fil.280.

The dissertation has been worked out at the Uzbekistan State World Languages University.

The abstract of the dissertation is posted in three languages (Uzbek, English, Russian (resume)) on the Scientific Council website: www.tashgiv.uz and on the website: «ZiyoNet» Information and Educational portal www.ziynet.uz.

Scientific advisor: **Akrom Makhmudovich Kuldashev**
Candidate of Philological Sciences, Associate Professor

Official opponents: **Iroda Abduzukhurovna Siddikova**
Doctor of Philological Sciences

Gaybulla Qulmurodovich Mirsanov
Candidate of Philological Sciences

Leading organization: **Tashkent State University of Uzbek language
and literature named after Alisher Navoi**

The defense of the dissertation will take place on _____ «__», 2018 at _____ at a meeting of the Scientific Council DSc.27.06.2017.Dil.21.01.at Tashkent State Institute of Oriental Studies, Uzbekistan State World Languages University and National University of Uzbekistan. (address: 25 Shahrizabz Str., Tashkent, 100047. Tel: (99871) 233-45-21; Fax: (99871) 233-52-24; e-mail: sharq_ilmiy@mail.ru)

The dissertation can be reviewed in the Information Resource Centre of the Tashkent State Institute of Oriental Studies (Registration No. _____). Address: 25, Shahrizabz Str., Tashkent, 100047 Tel: (99871) 233-45-21.

The abstract of the dissertation is distributed on _____ «__», 2018.

Protocol of the register No. _____ as of _____ «__», 2018.

A.M. Mannonov
Chairman of the Scientific Council on
awarding scientific degrees, Doctor of
Philological Sciences, Professor

R.A. Alimukhamedov
Scientific Secretary of the Scientific Council
on awarding scientific degrees, Doctor of
Philological Sciences

G.Kh. Bakieva
Chairperson of the Scientific Seminar at the
Scientific Council on awarding scientific
degrees, Doctor of Philological Sciences,
Professor

INTRODUCTION (abstract of PhD thesis)

The topicality and necessity of the dissertation theme. The recognition of the anthropocentric approach to the analysis of linguistic units as the leading paradigm in cognitive linguistics, linguoculturology, the creation of new methods and forms of analysis of linguistic and speech units nowadays, enabled linguists to facilitate the introduction of numerous new concepts, terminology and linguistic methods of analysis into linguistics. In particular, in the field of cognitive linguistics terms such as conceptualization, concept, and cognitive category are used.

In the world linguistics researches on the relation of grammatical structure of a language with the consciousness of a human are being carried out. It is important to know the factors that play a major role in the formation of a sentence, the main unit of communication. In this regard, in the world linguistics investigations on priority problems as semantic, functional peculiarities of secondary predicative constructions, the role of such constructions in speech, their role in the expression of cognitive categories are being carried out.

Studies in the field of cognitive linguistics in the Uzbek linguistics have been carried out mainly in the field of conceptualization, and monographs on categorization are relatively few in number. Although predicativity, which is one of the main features and peculiarities of a sentence, is one of relatively studied issues, yet this problem has not yet been studied in terms of cognitive linguistics. In the ‘Strategy of Actions for Further Development of the Republic of Uzbekistan’ «... promoting research and innovation, creating effective mechanisms for the implementation of scientific and innovative achievements»¹ is identified as a priority strategic direction, serving as a basis for a large-scale of scientific researches in the field of linguistics, and has brought the process of elaborating methodological manuals in this field to a new level. In this issue, it is crucial to analyze predicativity, which is the most important feature of the sentence, in the case of languages with different linguistic system and their relevance to cognitive grammar.

This scientific work will serve, to a certain degree, in the implementation of tasks put forward in the normative-legal acts as the Decree of the President of the Republic of Uzbekistan as of February 7, 2017, No. PD-4947 «On the Strategy of Actions for Further Development of the Republic of Uzbekistan», No. PD-2909 «On Further Improvement of Higher Educational System» as of April 20, 2017, the Resolution of the Cabinet of Ministers of the Republic of Uzbekistan 2017, the Resolution of the President of the Republic of Uzbekistan «On Measures to Further Improve Foreign Language Teaching at Educational Institutions» as of August 8, 2007, and other normative-legal acts adopted in this field.

Relevance of the research to the leading directions in the development of science and technology in the Republic. The thesis performed in the following driving directions of the development of science and technology in the Republic I. «Establishing the system of innovative ideas to develop an informative society and democratic state educationally, legally, socially, economically and the ways to implement them».

¹ Ўзбекистон Республикаси Президентининг «Ўзбекистон Республикасини янада ривожлантириш бўйича Ҳаракатлар стратегияси тўғрисида»ги Фармони. / Халқ сўзи, 2017 йил, 8 феврал. – № 28.

Degree of the study of the problem. Problems of predicativity, predication and secondary predication have been discussed in many works of scientists. In particular, the syntactic forms of English predication, the formulation and types of secondary predication and problems of some of the secondary predicative constructions in European languages are examined by S. Rothstein, M. Irimia and B. Riaubienė². The role of English infinitive in the expression of secondary predication, the role of gerund in the expression of predicativity, the process of development of gerundial sentences, the questions of the theory of actual division of secondary predicative constructions, the role of secondary predicative constructions in macro events were also studied in the works of E.A. Gudkova, V.L. Kasla, E.N. Sherstova, A.Yu. Fomina, N.N. Beklemesheva³.

Characteristics of the predicativity in some Indo-European and Turkic languages, semantic-syntactic asymmetry in Uzbek simple sentences, the features of secondary predicate in the Uzbek language, peculiarities of simple sentences in the modern Uzbek literary language, the relation of words, word combinations and sentences to the predicativity, the typology of complex sentences in languages with different linguistic system, semantic and syntactic features of participial constructions of simple sentences of the Uzbek language were investigated in the works of scholars A. Sodikov, N. Makhmudov, M. Mamatov, H. Khalikov, G. Khashimov, Sh. Shorasulova⁴. These sources have important scientific and practical significance in the investigation of the theory of predicativity, including the theory of secondary predicative constructions and the characteristics of these devices. Our research differs from the above mentioned scientific works in the following ways. Firstly, the cognitive aspect of the secondary predicative constructions (hereinafter SPC) has not been studied in a monographic form. Secondly, syntactic and semantic features of secondary predicative constructions have not been studied contrastively in the English and Uzbek languages, which are languages with different linguistic systems.

² Rothstein S.D. The Syntactic Forms of Predication. A thesis submitted in conformity with the requirements for the degree of Doctor of Philosophy. – Massachusetts: Massachusetts Institute of Technology, 1983. – 205 p; Irimia M.A. Secondary Predicates. A thesis submitted in conformity with the requirements for the degree of Doctor of Philosophy. – Toronto: Department of Linguistics, University of Toronto, 2012. – 276 p; Benita Riaubienė. Resultative Secondary Predication in European Languages. Doctoral Dissertation Humanities, Philology. – Vilnius: Vilnius University Press, 2015. – 184 p.

³ Гудкова Е.А. Приглагольный инфинитив в современном английском языке: Дисс.... канд. филол. наук. – Л., 1984. – 140 p; Касла В.Л. Сочетание герундия с предлогом в современном английском языке: Дисс.... канд. филол. наук. – М., 2003. – 146 p; Шерстова Е.Н. Развитие словосочетаний с герундием в английском языке: Дисс... канд. филол. наук. – Л., 2004. – 160 p; Фомина А.Ю. Конструкции с вторичной предикацией как средство репрезентации макрособытия. Дисс... канд. филол. наук. – Тамбов, 2007. – 135 p; Беклемешева Н.Н. Интерпретация вторично-предикативных структур в перспективе актуального членения. Автореф. дисс. ... д-ра филол. наук. – М., 2011. – 28 p.

⁴ Садыков А. К вопросу о типологии выражения предикативности (на материале некоторых индоевропейских и тюркских языков): Автореф. дисс.... канд. филол. наук. – М., 1969. – 24 p; Махмудов Н. Семантико-синтаксическая асимметрия в простом предложении узбекского языка. Автореф. дисс.... докт. филол. наук. – Т., 1984. – 38 p; Маматов М. Вторичный предикат в структуре простого предложения узбекского языка. Автореф. дисс.... докт. филол. наук. – Т., 1990. – 41 p; Холиков Х. Хозирги ўзбек адабий тилида мураккаблашган содда гаплар услубияти. Филол. фан. ном. ... дисс. автореферати. – Т., 1993. – 22 p; Хошимов Г.М. Типология сложного предложения в разносистемных языках: Автореф. дисс... докт. филол. наук. – Т., 2002. – 47 p; Шорасуллова Ш. Содда гап таркибидаги сифатдошли қурилмаларнинг семантик-синтактик тадқиқи. Филол. фан. ном. ... дисс. автореферати. – Т., 2006. – 23 p.

Relevance of the dissertation topic to the research works carried at the higher educational institution where the work was done. The research was conducted under the practical scientific research project ITD-4, 4-148 entitled «Improving, preparing to the edition and publishing of textbooks intended to the master's department students studying foreign languages (English, French, German and Spanish)» of the Uzbekistan State World Languages University.

The aim of the research deals with revealing the syntactical, semantic and cognitive characteristics of verbal secondary predicative constructions in the English and Uzbek languages.

Objectives of the research:

to show the similarities and differences in the formation of SPC in the English and Uzbek languages;

to reveal cognitive characteristics of SPC in the English and Uzbek languages by using the category «event»;

to classify the verbs used in SPC in the English and Uzbek languages in terms of their semantic attributes;

to show the similarities and differences in syntactic features of SPC of the English and Uzbek languages;

to define the functions of English and Uzbek SPC in speech.

The object of the research is the secondary predicative constructions of the English and Uzbek languages.

The subject of the research is to analyze the syntactic, semantic and cognitive characteristics of SPC of the English and Uzbek languages.

Methods of the research. Semantic, componential, conceptual, comparative, transformational and linguo-statistical methods were used in the dissertation.

The scientific novelty of the research:

it has been proved that there exist similarity between the structure of the secondary predicative constructions in the English and Uzbek languages as the structure of such constructions in both languages consists of a noun, an adjective and non-finite forms of verbs, and differences like presence of a particular model of secondary predicative constructions of the English language, and the absence of such models in the Uzbek language;

the cognitive characteristics of the secondary predicative constructions like the creation of such constructions based on the principle of language economy, the transformation of information about the world into conceptual information are revealed using the category «event»;

it has been proved that sensory verbs, causative verbs and verbs of mental act are used actively in the creation of secondary predicative constructions in English and Uzbek;

it has been grounded that there are differences in the functional, semantic, and structural features of the secondary predicative constructions and sentences in the analyzed languages from the point of view of expression of predicativity;

it has been proved that there are differences between the structure of secondary predicative constructions of the English language consisting of a noun and an adjective and such constructions with no verbal forms of the Uzbek language.

The practical results of the research consist of the following:

the types of verbs that are used in the formation of secondary predicative constructions of the English and Uzbek languages have been clarified;

the similarities and differences of secondary predicative constructions of the English and Uzbek languages and the role of such constructions in realizing the structure of sentences have been verified.

The results of the research have been proved reliable by the fact that they have been presented at the scientific-practical conferences, in the articles published in national and international scientific journals listed by the Supreme Attestation Commission of the Republic of Uzbekistan, and by the fact that the results obtained were acknowledged by the competent organizations.

Scientific and practical value of the research results. The scientific significance of the research results is that they can serve as a scientific basis for research works carried out on comparative grammar of the English and Uzbek languages, for writing monographs, textbooks, manuals for academic lyceums and vocational colleges in this sphere. In addition, the results of the research enrich the linguistics with scientific and theoretical information on the role and cognitive features of English and Uzbek SPC in the language system.

The practical significance of the dissertation is explained by the fact that the results of the research can be used as a functional guide for students of philological faculties, researchers and translators, in the creation of lecture notes on specific courses as contrastive linguistics and cognitive grammar.

Implementation of the research results. The results and suggestions based on researching the expression, syntactic, semantic, cognitive peculiarities of the SPC in languages with different linguistic systems and their role in the speech were used in the following:

information about the role of non-finite forms of verbs of the verb in the Uzbek language (infinitive, participle and gerund) were used within the framework of the fundamental project FA-F1-G041 entitled «Research of the development of the lexicon and terminology of the Uzbek language for the period of independence», the Uzbek language lexicon «The study of the development of the independence period of Uzbekistan» (Science and Technology Agency's enquiry as of December 18, 2017 No. FTA-02.11/1318). The scientific results of the dissertation serve as the basis in the definition of relevant language units;

theoretical conclusions on the differences between the SPC and sentences and peculiarities of English non-verbal SPC were used in the English language training programs, projects carried out based on the Resolution of the Cabinet of Ministers of the Republic of Uzbekistan as of May 8, 2013 No. 124 «On Approval of State Educational Standards for Foreign Language Continuous Education», the Resolution of the Cabinet of Ministers № 187 as of April 6, 2017 «On Approval of State Educational Standards for Secondary and Secondary Specialized Vocational Education» (Reference letter of the Republican Training Center of the Ministry of Public Education as of November 27, 2017, No. 01/11-02/7-1714). As a result, it helped to develop students' grammatical competence by enriching their knowledge in syntactic constructions and sentence structures of the English language;

proposed materials about the features of SPC in languages with different linguistic systems were used in the practical project ITD-4, № 4-148 «Elaboration of educational-methodical and electronic version of manuals on the theory and practice of foreign (English) language for students of masters' departments of foreign philology» (Science and Technology Agency's enquiry as of November 23, 2017 FTA-02.11/1178). As a result, interactive development of masters' department students' ability to read, analyze and express skills has been achieved;

analytical views and theoretical conclusions of the research paper on the syntactic, semantic and cognitive features of the SPC in English and Uzbek were used in the radio program «Bedorlik» prepared by editorial of «Cultural-educational and artistic broadcasting» of «O'zbekiston» tele-radio channel (Reference number Uz/x-1-121 of November 30, 2017 of the National Television and Radio Company of Uzbekistan, State Unitary Enterprise «Uzbekistan» tele-radio channel). The results of the dissertation were important in the explanation of English and Uzbek SPC to listeners and in the introduction of similar and different aspects of such constructions in the two languages.

Approbation of the results of research. The results of the research were introduced to public in the reports at 2 international and 10 republican scientific and practical conferences.

Presentation of the research results. 21 scientific papers on the theme of the dissertation, including 9 scientific papers, including 8 national and 1 foreign scientific journals, recommended by the Supreme Attestation Commission of the Republic of Uzbekistan to publish the main scientific results of the doctoral dissertations were published.

The structure of the dissertation. The dissertation consists of introduction, three chapters, conclusion and a list of references, with a total size of 145 pages.

THE MAIN CONTENT OF THE DISSERTATION

The **introduction** is based on the urgency and necessity of the research, the purpose, tasks, object and subject of the research, relevance of the research to the leading directions in the development of science and technology, scientific novelty, practical results of the research, scientific and practical significance of the research results, information on the implementation of the results, published works and the structure of the dissertation.

Chapter one, entitled «**The interpretation of predicativity in modern linguistics**», analyzes different interpretations of predicate, predicativity and predication.

In traditional grammar, the term predicativity is interpreted differently by scholars and is used to name various events. Usually, predicativity is regarded as the main feature or element of a sentence. In the use of the term *predicativity* in the meaning of *predicateness*, it may be interpreted as «the relation of sentence meaning to the reality». However, in our opinion, this interpretation is also a little bit contradictory, because the attitude to reality is a feature of a whole speech activity, not a specific sentence.

Nevertheless, there are some advantages of calling *predicativity* as the main feature of a sentence⁵. Some linguists also explain *predicativity* as the presence of a predicate in the sentence. It also refers to the existence of a predicate, or the fact that a particular part of it exists in the sentence. *Predication* is a wider notion than predicate, and it is used not only in the field of linguistics but also in the philosophy and logics. However, there is no problem with understanding the «logical» and «grammatical» predicate in those languages where both terms are rendered in the same way (for example in the English language only one term *predicate* is used compared to the Uzbek language, where two different terms to denote this notion in linguistics and philosophy or logics are used)⁶. Thus, by the term *predicativity* the existence of a sentence, a predicate, and a proposition is understood.

Predicate is a basic means of expressing grammatical predicativity, and it is involved in various relationships within a sentence. It seems unclear to us that A.I. Smirnitsky understands the predicate as a word or a word combination that expresses predicativity⁷, because the predicate is a notion that is independent from predication, and is the content that is expressed logically, whereas the subject is the notion that gives some information about the predicate and is the object of a thought.

We cannot agree with A.I. Smirnitsky's claim that «predicativity is only a relation between the predicate and the subject»⁸. A predicative relation between the main parts of a sentence is primary predication, because it has the ability to create predicate, which is regarded as the main structure of a sentence. If predicateness is a notion that is relevant only to predicate, then the predicativity can also be relevant to secondary parts of a sentence. The difference between predicateness and predicativity is explained by the fact that they belong to different language layers. Predicateness is a category of a syntactic layer, and predicativity is a logical-grammatical category. Predicativity is the main feature of a sentence; it is not possible to express in a full sense of a sentence or a speech without predicativity.

In the definition given to predicativity it is written: «predicativity is a unity of grammatical categories that expresses the attitude of the speaker to the reality and

⁵ See on this point: Chomsky N. *Syntactic Structures* (Second edition). – Berlin - New York: Mouton de Gruyter, 2002. – 118 p; Литвин Ф.А. Заметки о понятии и термине «предикативность» // Предикативность и полипредикативность. – Челябинск: Изд-во ЧГПИ, 1987. – 246 p; Гак В.Г. К проблеме соотношения между структурой высказывания и структурой ситуации // Психологические и психолингвистические проблемы владения и овладения языком. – М.: Высшая школа, 1989. – 284 p; Пупынин Ю.А. Безличный предикат и субъектно-объектные отношения в английском языке // *Вопр. языкознания*. – М.: Прогресс, 1992. – № 1. – P. 56-61; Ильенко С.Г. Персонализация как важная сторона категории предикативности // *Русистика: избр. тр. СПб.: Изд-во РГПУ им. А.И. Герцена*, 2003. – P. 19-25. Бархударов Л.С. Структура простого предложения современного английского языка. – М.: Наука, 2008. – 248 p; Маматов М. Вторичный предикат в структуре простого предложения узбекского языка. Автореф. дисс.... докт. филол. наук. – Т., 1990. – 36 p; Махмудов Н., Нурмонов А. *Ўзбек тилининг назарий грамматикаси (Синтаксис)*. – Т.: Ўқитувчи, 1995. – 149 p.

⁶ The following authors discuss predicate in linguistics and philosophy as the same: Jespersen O. *A Modern English Grammar on Historical Principles, Part IV: Syntax. (Second edition) Third Volume, Time and Tense*. – Einar Munksgaard / George Allen & Unwin Ltd., 1983. – 400 p; Акимова Г.Н. К вопросу о валентности переходных глаголов в русском языке // *Теория языка. Методы его исследования и преподавания*. – Л.: Высшая школа, 1981. – 323 p; Лакофф Дж. *Когнитивное моделирование // Язык и интеллект*. – М.: Наука, 1999. – 386 p.; Маматов М.Ш. Вторичный предикат в структуре простого предложения узбекского языка. Автореф. дисс.... докт. филол. наук. – Т., 1990. – 36 p.

⁷ Смирницкий А.И. *Синтаксис английского языка*. Библиотека филолога. – М., 1957. – P. 115-122, 173.

⁸ *Op.cit.* – С. 48-50.

expresses a particular point of view and expresses the sentence as grammatically formed speech unit»⁹. This factor addresses the sentence to speech and adds a notion of complete idea, which is a key element in completing, expressing, and reporting the desired idea. The fact mentioned by M.Ya. Blokh is also true: «The fact of relevance to reality is not a matter of a particular sentence, but of the whole speech»¹⁰.

Speaking about linguistic and logical predicativity and predicate Yu.A. Pashenko concludes: «... The predicativity that is the term of logics and linguistics is broader than the concept of predicate. This is because predicativity is a notion that is beyond the object of traditional grammar; it is an extralinguistic term»¹¹. Indeed, it is not enough to judge from a linguistic point of view in explaining the notion of predicativity.

Based on the ideas of the above discussed linguists, we have developed the following our own definitions for the basic concepts discussed in this dissertation. *Predicativity* is a reflection of the essence of the sentence to the reality and is expressed in terms of grammatical categories of person, time, and modality. By the primary predicative constructions we understand syntactic constructions between elements of which there is a full grammatical relation (that is, the words which are grammatically related to each other in grammatical categories of person and number), or in other words simple sentences (e.g. *John came, Shokir keldi*, etc.). By the secondary predicative constructions we understand syntactic constructions the key elements (subject and predicate) of which are not fully grammatically related to each other (for example, *I saw **John coming**; Shokirning kelgani hammani hayron qoldirdi*).

The specific type of predication in predicative constructions that complicate the semantic structure of a simple sentence is named differently by various linguists. For example, *predication of secondary order, half predication*¹², *additional predication*¹³, *dependent predication*¹⁴, *secondary predication*¹⁵ and so on. We agree with the opinions of H. Suit, N.D. Arutyunova and M. Mamatov and thus we prefer to call this predication as a secondary predication.

Although they represent a separate proposition, secondary predicative constructions are not syntactically independent. We agree with M. Mamatov's statement that the secondary predicative constructions cannot form a sentence in isolated form¹⁶; indeed, these constructions do not possess full predicativity.

⁹ Левицкий Ю.А. От высказывания к предложению, от предложения к высказыванию. – Пермь, 1995. – Р. 65.

¹⁰ Блох М.Я. Теоретическая грамматика английского языка. 5-ое изд. – М.: Высшая школа, 2007. – Р. 132.

¹¹ Пашенко Ю. А. Предикативность и предикат в лингвистике и логике. Вестник ТГПИ. – № 2. Гуманитарные науки. – Таганрог: Изд-во ТГПИ им. А.П. Чехова, 2006. – Р. 72.

¹² Абдурахманов Г. Сиктаксис осложнённого предложения. – В сб.: Структура и история тюркских языков. – М.: Наука, 1981. – Р. 137.

¹³ Махмудов Н. Предикация ва полупредикация. // Ўзбек тили ва адабиёти, Т., 1982, 2-сон. – Р. 18.

¹⁴ Юлдашев А.Н. Соотношение деепричастных и личных форм глагола в тюркских языках. – М.: Наука, 1977. – Р. 250.

¹⁵ Sweet H. A New English Grammar (5-th edition). – Cambridge: Cambridge University Press, 1998. – 486 p; Арутюнова Н. Д. Вариации на тему предложения. – В сб.: Инвариантные синтаксические значения и структура предложения. – М.: Наука, 1989. – Р. 41; Маматов М.Ш. Вторичный предикат в структуре простого предложения узбекского языка. Автореф. дисс.... докт. филол. наук. – Т., 1990. – 41 p.

¹⁶ Маматов М. Вторичный предикат в структуре простого предложения узбекского языка. Автореф. дисс.... докт. филол. наук. – Т., 1990. – Р. 37.

From the point of cognitive linguistics, predicativity carries put an important task of reflecting relations between different objects in the human mind through the use of linguistic symbols, form complete information about the features of those objects and inform other people by verbalization of this information. At the same time, it should be noted that «the speech is an activity of an individual, whereas the language is a collection of the experience of the whole collective»¹⁷.

The predicativity of judgment and its verbalization (in some sources it is considered as grammatical formulation) has always been a matter of linguistics. This is because the basic, i.e., communicative function of the language is verbalized through predicativity. At the present time, linguists try to enrich the informativity of judgment, i.e. to express more information using less effort. This proof is evident in the way in which the SPC, which are one of the components of predicativity are used in various ways. The SPC provide a complete expression of the information in the sentence. These supplementary units can be synthetically simplified, but this does not always in the way of increasing the number of units that represent the judgment. Nevertheless, they can enrich an informativeness of a simple syntactic structure of a sentence.

The second chapter of the research entitled «**The evolution of ideas and concepts in the study of secondary predicative constructions (SPC)**». Philosophical, logical, and cognitive approaches to the analysis of predicate, subject and secondary predicative constructions are discussed in this chapter.

Judgment is a logical form of expressing an idea. Confirmation and denial are the characteristic symbols of each judgment. The main difference of the notion from the judgment is that there is no confirmation or denial in the notion¹⁸. Each judgment consists of three basic elements. The first element is a subject, the second element is a predicate, and the third element is a conjunct word¹⁹.

When new concepts and principles of analysis arise in any subject, new terms appear and are introduced into the usage. The old terms used in science cannot explain the essence of new concepts and principles of analysis. Newly emerged terms also function together with the terms that already exist. One of such new terms is the cognitive category *event*.

Speaking of categorization, it can be said that this process lies in the human activity. This is because, when anyone sees a new object, an event, or happening, s/he begins to compare them with the ones that exist in his/her mind and tries to categorize them into one group.

We share the ideas of M. Rasulova, who studied the problems of lexical categorization in linguistics, on the problem of categories in a language «... grammatical categories that represent general and essential features of the languages cannot reflect the differences between the languages, because the world is categorized differently in various languages. This is why, typological analysis in modern linguistics is to be carried out using different semantic categories, lexical and grammatical meanings that provide information about the world»²⁰.

¹⁷ Умархўжаев М. Э. Умумий тилшунослик. – Андижон: Жаҳон-интер-принт, 2010. – Р. 42.

¹⁸ Хайруллаев М., Ҳакбердиев М. Мантик. – Т.: Ўқитувчи, 1993. – Р. 235.

¹⁹ Op.cit. – Р. 235.

²⁰ Расулова М.И. Основы лексической категоризации в лингвистике. – Т.: Фан, 2005. – Р. 28.

It is important to note the following opinion of Sh. Safarov on categorization: «... one of the main achievements of cognitive linguistics is the knowledge of the *traces* of previous experimental memory, which is a result of human activity, i.e. logical and linguistic systems of categorical understanding and various structures of high level units is the collection of a complex of information. The continuity of the relationship between these two systems is clearly reflected in the phenomenon of categorization»²¹.

In general, as we think about categories, the following questions will likely come to our mind:

Where do the categories appear and how are they structured?

Do they exist in the reality, does the human consciousness reflect them, or are they the result of human's perception of the world?

According to T.G. Skrebtsova, categories are the result of human perception of the world²². In our opinion, it is possible to fully agree to this idea because if we say that «the categories exist in world and the consciousness of the mind reflects them, then it is difficult for us to explain the abstract categories (friendship, love, hatred) that exist only in the human mind».

According to cognitologists, there are two alternative theories of categories on the subject of science today: one of them is the traditional view of categories, and the date of its occurrence goes back to Aristotle; and the latter is cognitive (in some sources prototypical) that appeared in the 70's of the last century²³. The second one is related to E. Rosch's researches. When it comes to the advantages of these two theories, cognitologists emphasize the importance of traditional categories for mathematics, logics, and natural sciences²⁴. In the analysis of categories, which are revealed by a human being in the process of perception of the world, it is emphasized the superiority of cognitive or prototypical theory of categories.

As a result of dozens of experiments carried out by scholars such as E. Rosch, U. Labov, theories about cognitive categories and such categories began to emerge in the science. These categories are usually based on the proximity or distance of the conceptual object to the imagined objects' prototype in the human mind²⁵.

The term *event*, which is considered as an object of researches and as one of the categories of cognitive linguistics, began to be discussed in cognitive grammar in the late 20th and early 21st centuries by linguists as T. Parsons, L. Talmi, R. Jakendoff, L.A. Furs and others²⁶.

²¹ Сафаров Ш. Когнитив тилшунослик. – Жиззах: Сангзор, 2006. – P. 53.

²² Скребцова Т.Г. Когнитивная лингвистика (Курс лекций). – С.Петербург: Филологический факультет СПбГУ, 2011. – P. 84.

²³ Op.cit. – P. 84.

²⁴ Ungerer F., Schmid H.J. An Introduction to Cognitive Linguistics. – London: Longman, 1996. – P. 40.

²⁵ See on this point: Rosch E. Principles of categorization // E. Rosch, B.B. Lloyd (eds.). Cognition and Categorization. – Hillsdale, NJ: Lawrence Erlbaum Publishers, 1978. – 27-48 p; Labov W. Sociolinguistic Patterns. – Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 1998. – 362 p.

²⁶ See on this point: Terence Parsons. Events in the Semantics of English: A Study in the Sub-atomic Semantics. – Cambridge, Mass.: MIT Press, 1990. – 430 p; Jackendoff Ray. Foundations of Language: Brain, Meaning, Grammar, Evolution. – Oxford: Oxford University Press, 2002. – 477 p; Фурс, Л.А. Когнитивные аспекты синтаксиса английского простого предложения: Учебное пособие. – Тамбов: Изд-во ТГУ им. Г.Р.Державина, 2005. – 149 p.

In our research, the term *event* is adopted in Uzbek as *voqea*. The event represents a concept larger than action, status, or process because an event can combine several activities. In addition, there is a concept *sub-event* that cannot be used to describe the action or situation as *sub-action* or *sub-state*. But in general, actions and state can be regarded as sub-events.

We have accepted the category of *event* as a basic category because it is the main factor that shows difference of primary and secondary predicative constructions. This indicates that the category of *event* should be analyzed in a deeper, broader, comprehensive, multilingual context.

Below we analyze the structure of English SPC.

John was said to die without a struggle. → It is said that at the reading of the will his children were furious (S. Crane, 2004: 76).

In such cases, adverbial modification plays an important role in the expression of the content. The first and most important event here is *John died*. Sub-events → *Children were furious; They read the will*.

Below we analyze simple sentences the structure of which is complicated by the SPC in the Uzbek language based on the basic concepts and principles of the cognitive category of event.

Odamlar, o'g'ri devorni qachon va qanday asbob bilan teshgani, ho'kizni qaysi tomonga olib ketgani to'g'risida bahslasha-bahslasha tarqaldi (A.Qahhor, 1989: 91). There are two SPC here:

- 1) *og'ri devorni qachon va qanday asbob bilan teshgani;*
- 2) *ho'kizni qaysi tomonga olib ketgani.*

The main story was «*People went away*». Primary predication has its own motion-modifier; modifier *arguing* shows the manner of people's going away.

SPC help to reveal the essence of sub-events that verbalize the plot of the story in the speech. The first sub-event provides information about the tool and the time of the operation, and the second sub-event serves to modify the direction of the action (i.e. theft incident).

Subjective Participial Constructions, Subjective Infinitive Constructions in English are different from Objective Participial Constructions and they do not serve the function of complementation; the purpose here is topicalization. The main purpose of this cognitive function is to transform this or that proposition into the basic thematic one and increase its informative significance. Below we will analyze an example to prove this:

Mr. Bob Sawyer was heard to laugh heartily (A. Christie, 1996: 135).

Mister Bob Soyerning miriqib kulgani eshitildi (translation is ours).

The syntactical structure of the sentences in English and Uzbek do not overlap with each other. The subject of the English sentence is *Mr. Bob Sawyer*, the predicate – *was heard*. In Uzbek, the subject of the sentence is *kulgani*, the predicate is *eshitildi*. The predicate overlaps in both languages, but the subjects of the sentences do not match. The reason for this is that the English language contains an SPC in the sentence, and there is only an attributive phrase in the Uzbek sentence. In the focus of the English sentence there is a person – Mr. Sawyer, whereas in the Uzbek language the event – *kulgu (laughter)* plays an important role. This can be summarized as follows:

1. The most important thing for the English people is a human.
2. The most important thing for Uzbeks is a human's activity.

It is worth to see if these ethical or verbal judgments are true or false. Though it is not always so, the English people think that they follow this principle. As a result, everyone thinks that the king, a beggar, a criminal, and a victim are equal, and as a result, sometimes they think and defend more the rights of a criminal rather than a victim. Evaluating the accuracy of this idea is to refer to people's judgment.

The focus of the Uzbeks is not the person, but his/her behavior, actions and or whether there is left goodness or evil after him/her. This ethno-moral character has been formed over thousands of years and is a developed character that cannot be changed in a few years. Even the globalization process is to work hard in order to change it.

The third chapter of the dissertation is entitled «**Structural-semantic and functional features of SPC in the English and Uzbek languages**», where syntactical and functional-semantic features of SPC in the English and Uzbek languages are analyzed in contrast.

There are two groups of subject-predicate relations within the sentences with SPC. One of these two groups is fully grammatically formed, and the second one is a construction which is formed with the help of an indefinite form of a verb, which is expressed by a participle, an infinitive, (in Uzbek – an indefinite form of a verb) and a gerund (the name of an action in the Uzbek language).

Nowadays, efforts are being made to save language units in all languages while enriching the plot of the proposition. It is in this process where supplementary units of expressing the predicativity appear, and as a result, ways of expressing propositions also varied.

A. Nurmanov and N. Makhmudov consider that modality, which is the main category of predicativity, is the most important feature and the main part of a sentence²⁷. Modality is usually regarded in linguistics as the relation of the content of a sentence to the reality and the attitude of a speaker to the content of a sentence. It is important to note, however, that predicativity and modality are closely related notions. Predicativity expresses relation of the information expressed by a sentence to the reality in general, whereas modality expresses the relation of the plot of a sentence from the point of view of a speaker, or a speaker's attitude to the plot of a sentence. Subjectivity is of particular importance in both types of modality²⁸. The following thought about the interrelationship between modality and predicativity is also remarkable: «... The main modal part of a sentence is predicativity and it denotes general meaning of a sentence, and predicativity and modality are interrelated language phenomena»²⁹.

When linguists speak about the English and Uzbek verbal constructions, they refer to participial, infinitive (indefinite form of verbs in Uzbek) and gerund (the name of an action in Uzbek, which is regarded as «absolute truth» among

²⁷ Нурмонов А., Махмудов Н. Ўзбек тилининг назарий грамматикаси. – Т.: Ўқитувчи, 1992. – Р. 56.

²⁸ Нурмонов А., Махмудов Н. ва бошқалар. Ўзбек тилининг мазмуний синтаксиси. – Т.: Фан, 1992. – Р. 87.

²⁹ Якубов Ж. Модаллик категориясининг мантиқ ва тилда ифодаланиш хусусиятлари. Филол. фан. докт. ... дисс. автореф. – Т., 2006. – Р. 8-9.

grammarians. In its turn, this absolutism leads to the denial of existence of other constructions with predication in the English and Uzbek languages³⁰.

There are also some other types of SPC in the modern English language the second components of which are expressed either by a noun or an adjective. They also have implicitly expressed predication, i.e. it is not expressed in the surface structure of a sentence. As a result of the analysis of such constructions, we have found another 5 SPC in the modern English language. They are:

1. Subject + notional verb + *there to be* + identifier. For example: *I expect + there to be no argument about this* (H. Wells, 2000: 57). *Menimcha, bu yerda hech qanday e'tirozga o'rin yo'q.*

2. Subject + notional verb + *it* + adjective or noun + infinitive phrase: *I think it a pity (that) you did not try harder* (D. Taylor, 2002: 92). *Bu ishga jiddiyoq kirishmaganingizdan afsusdaman.*

3. Subject + conjugated verb + noun/pronoun + adjective: *The sun keeps us warm* (H.Wells, 2000: 77). *Quyosh bizni isitadi.*

4. Subject + conjugated verb + noun or pronoun + adjective: *He likes his coffee strong* (M.Truman, 2000: 63). *U kuchli (achchiq) kofeni yoqtiradi.*

5. Subject + conjugated verb + noun/pronoun + predicative: *They nominated him president* (D. Taylor, 2002: 39). *Ular uni prezidentlikka nomzod qilib ko'rsatishdi* (translations are ours).

These five constructions, which are formed without forms of verbs, express secondary predication, even though they are not as active as those formed with verb forms.

The verbs in the English and Uzbek SPC have the meaning of expressing the predication in their semantics and this is reflected in these constructions. «Verbs of sense», «verbs of emotions» and other verbs in English and Uzbek, which can form such constructions, have limited potential of forming proposition when compared to some other languages. This is explained by the fact that these verbs have the meaning of turning from one state to another. The following table shows the amount of usage of specific verb groups in SPC of the English and Uzbek languages:

№	Semantic groups of verbs	Absolute frequency of verbs	Relative frequency of verbs
1.	Verbs of sense	900	28%
2.	Causative verbs	804	25%
3.	Verbs of mental activity	611	19%
4.	Verbs of action	128	5%
5.	Verbs of state	118	4%
6.	Verbs belonging to other groups	609	19%
Total		3170	100%

³⁰ See on this point: Irimia M.A. Secondary Predicates. A thesis submitted in conformity with the requirements for the degree of Doctor of Philosophy. – Toronto: Department of Linguistics, University of Toronto, 2012. – 276 p; Беклемешева Н.Н. Интерпретация вторично-предикативных структур в перспективе актуального членения. Автореф. дисс. ... д-ра филол. наук. – М., 2011. – 28 p; Холиков Х. Ҳозирги ўзбек адабий тилида мураккаблашган содда гаплар услубияти. Филол. фан. ном. ... дисс. автореферати. – Т., 1993. – 22 p.

Quantitative study of verb usage in SPC of the English and Uzbek languages has shown the following results: Verbs in Group 6 analyzed verb groups have different levels of usage. If the verbs of sense, causative verbs and verbs of mental activity are mostly used in such constructions (28%, 25% and 19% respectively), some semantic groups of verbs used less in infinitival SPC (e.g., motion verbs and verb of state). This, in turn, proves the fact that not all the verbs are actively used in SPC and that syntactic limitations play a major role here.

One proposition in the English language is in all cases represented in the Uzbek language only with a relevant propositional structure. The English verb may have several equivalent verbs in Uzbek, depending on what semantics it is used. SPC in Uzbek also can be expressed with the help of several verbs in English.

The time parameters for infinitive propositions can be determined by a transformational structure of a sentence structure, which is based on the tense aspect of a proposition. Sh. Rakhmatullayev gives the following example of implication of the timeless pattern of the verb form in the Uzbek language: *U uyidan chiqib ketdi, ammo o'zi bilan soyabonini olmadi* → *U uyidan soyabonini olmasdan chiqib ketmoqda* → *U uyidan soyabonini olmasdan chiqib ketdi*³¹. It is also possible to observe this in English translations of the above given sentences: *He went out and did not take an umbrella with him* → *He is going out without taking an umbrella with him; He went out without taking an umbrella with him* (translation is ours).

The propositional structure of infinitival SPC in English and Uzbek differ from other constructions with the fact that unrealized proposition in each infinitive can be expressed there. Therefore the number of propositions in the semantic structure of sentences is directly related to the number of actant verbs.

CONCLUSION

1. Language is not merely a communication tool for human beings, but also a means of identifying and perceiving the world by human beings, systematizing the knowledge about the world, naming things and phenomena, and grouping them. The language performs the functions assigned to it as a system of marks of these symbols. If simple characters – primary structures and constructions are used in identifying simpler objects, complicated language symbols – secondary structures are used to describe complex phenomena.

2. Language units have primary functions, such as predicativity, modality, confirmation or denial of the existence of an object in the world.

3. Predicativity is a reflection of the essence of a sentence to the reality, and is expressed in terms of grammatical categories of person, time, and modality. There are two types of predication between the subject and predicate: primary and secondary. Constructions representing primary predication are primary predicative constructions and those which express secondary predication are secondary predicative constructions.

4. SPC allow a speaker to search for dependencies, interconnections, sequence, logical durations and other relations between events existing in the world and represent these relations using relevant language structures.

³¹ Рахматуллаев Ш. Ҳозирги замон ўзбек тили (1- китоб). – Т.: Мумтоз сўз, 2010. – Р. 177.

5. SPC enable a speaker to simplify, concretize complicated events, by avoiding unnecessary details and focus on the main essence, rather than the events. These means and tools are used in these constructions according to the communicative intension of a speaker as well as the characteristics of the situation.

6. SPC enable a speaker to describe the world at a maximum using the language units by dividing the events of different nature into structural fragments, segmentations, key events and secondary events.

7. Objective and subjective SPC which are frequently used in the English and Uzbek languages are parts of a participial SPC. In addition, there are nominative absolute and prepositional predicative constructions that are formed with the help of various semantic groups of verbs, used to express different communicative intentions.

8. When SPC are used after the verbs of sense perception, they verbalize the event discussed in the proposition and enrich their informativity. Verbs of sense perception are used at the primary stages of human cognition possess a quality that presuppose a specific event. These verbs are followed by a complex event with an independent proposition, rather than a simple object.

9. Verbs of mental activity and causative verbs require another event to take place at a particular case and relevant causative verbs are used in order this event to occur. In other participial constructions information about the event, the duration of the action, the cause, and the conditions for the performance of the action is explicated.

10. Events in all SPC are specifically reflected. From a logical-grammatical point of view these constructions can be regarded as grammatically incomplete. The subject of the SPC does not have forms of grammatical categories such as person, number, tense, mood and aspect with the predicate. This incompleteness is a factor that syntactically differs them from sentences. From the point of view of cognitive linguistics, actions represented in the SPC are used to show stability and changes in the motion, and to make them individualized.

11. Category of *event* is not merely used to denote an event, but is regarded as a basic category in cognitive grammar. In cognitive grammar a category is regarded as a basic and main notion that represents the reality. There are many types of events: macro event, sub-event, co-event, framing event and so on.

12. In sentences with SPC in the English and Uzbek languages an event expressed with the help of a primary predicative construction and an event verbalized through a secondary predicative construction are united into one whole event. As a result of such unity, only one of them maintains the status of the main event, and the latter, verbalized with the help of SPC, becomes a sub-event which loses its status as the main event. When two events are combined, one becomes the main event and another – a sub-event, and this is entirely dependent on a speaker's communicative intension and semantics of the verb.

13. If the predicate of the sentence is expressed with the help of sense verbs, verbs of mental activity and causative verbs, then these verbs remain as the ones that represent the main event. Verbs that have other semantic meanings take the status of verbs that represent sub-events.

**НАУЧНЫЙ СОВЕТ DSc. 27.06.2017.Fil.21.01 ПО ПРИСУЖДЕНИЮ
УЧЕНЫХ СТЕПЕНЕЙ ПРИ ТАШКЕНТСКОМ ГОСУДАРСТВЕННОМ
ИНСТИТУТЕ ВОСТОКОВЕДЕНИЯ, УЗБЕКСКОМ
ГОСУДАРСТВЕННОМ УНИВЕРСИТЕТЕ МИРОВЫХ ЯЗЫКОВ,
НАЦИОНАЛЬНОМ УНИВЕРСИТЕТЕ УЗБЕКИСТАНА**

**УЗБЕКСКИЙ ГОСУДАРСТВЕННЫЙ УНИВЕРСИТЕТ МИРОВЫХ
ЯЗЫКОВ**

ХАМЗАЕВ СОБИР АМИРОВИЧ

**СИНТАКСИЧЕСКИЕ, СЕМАНТИЧЕСКИЕ И КОГНИТИВНЫЕ
ОСОБЕННОСТИ КОНСТРУКЦИЙ С ВТОРИЧНОЙ ПРЕДИКАЦИЕЙ В
АНГЛИЙСКОМ И УЗБЕКСКОМ ЯЗЫКАХ**

**10.00.06 – Сравнительное литературоведение, сопоставительное языкознание и
переводоведение**

**АВТОРЕФЕРАТ
диссертации доктора философии (PhD) по филологическим наукам**

город Ташкент – 2018 год

Тема диссертации доктора философии (PhD) зарегистрирована в Высшей аттестационной комиссии при Кабинете Министров Республики Узбекистан за № В2017.3.PhD/Fil.280.

Диссертация выполнена в Узбекском государственном университете мировых языков.

Автореферат диссертации на трех языках (узбекский, английский и русский (резюме)) размещен на веб-странице Научного совета по адресу www.tashgiv.uz и Информационно-образовательном портале «Ziyonet» www.ziyonet.uz

Научный руководитель: **Кулдашев Акром Махмудович**
кандидат филологических наук, доцент

Официальные оппоненты: **Сиддикова Ирода Абдузухуровна**
доктор филологических наук

Мирсанов Гайбулла Кулмуродович
кандидат филологических наук

Ведущая организация: **Ташкентский государственный университет
узбекского языка и литературы имени
Алишера Навои**

Защита диссертации состоится «___»_____2018 года в _____ часов на заседании Научного совета DSc.27.06.2017.Fil.21.01. при Ташкентском государственном институте востоковедения, Узбекском государственном университете мировых языков, Национальном университете Узбекистана им. М.Улугбека по адресу 100047, г. Ташкент, Мирабадский район, улица Шахрисабзская, 25. Тел.: (99871) 233-45-21; факс: (99871) 233-52-24; e-mail: tashgiv.uz).

С диссертацией можно ознакомиться в Информационно-ресурсном центре Ташкентского государственного института востоковедения (зарегистрированный под № _____). Адрес: 100047, г. Ташкент, Мирабадский район, улица Шахрисабзская, 25. Тел.: (99871) 233-45-21.

Автореферат диссертации разослан «___»_____2018 года.

(протокол рассылки за № _____ от «___»_____2018 года)

А.М. Маннонов

Председатель Научного совета по присуждению ученых степеней, доктор филол. наук, профессор

Р.А. Алимухамедов

Ученый секретарь Научного совета по присуждению ученых степеней, доктор филол. наук

Г.Х.Бакиева

Председатель Научного семинара при Научном совете по присуждению ученых степеней, доктор филол. наук, профессор

ВВЕДЕНИЕ (резюме диссертации доктора философии (PhD))

Целью исследования является выявление синтаксических, семантических и когнитивных особенностей конструкций с вторичной предикацией в английском и узбекском языках.

Задачи исследования:

- выявить сходства и различия в образовании конструкций с вторичной предикацией в английском и узбекском языках;
- раскрыть когнитивные особенности конструкций с вторичной предикацией через категорию «event» – «событие» – рассматриваемых языках;
- классифицировать глаголы, используемые в образовании конструкций с вторичной предикацией в английском и узбекском языках, по их семантическим признакам;
- обосновать сходства и различия синтаксических особенностей конструкций с вторичной предикацией анализируемых языков;
- определить функции конструкций с вторичной предикацией в английской и узбекской речи.

Научная новизна исследования:

доказано, что существует сходство между структурой вторичных предикативных конструкций в английском и узбекском языках, поскольку структура таких конструкций в обоих языках состоит из существительных или местоимений и неличных форм глаголов; различия вторичных предикативных конструкций в сопоставляемых языках заключаются в наличии определенной модели вторичных предикативных конструкций английского языка и отсутствии таких моделей в узбекском языке;

раскрыты такие когнитивные особенности вторичных предикативных конструкций, как их создание по принципу языковой экономии и обработка полученной человеком информации о мире в концептуальную информацию с использованием категории «событие»;

доказано, что глаголы восприятия, каузативные глаголы и глаголы умственного действия активно участвуют в создании вторичных предикативных конструкций в английском и узбекском языках;

обосновано, что существуют различия в функциональных, семантических и структурных особенностях вторичных предикативных конструкций и предложений в анализируемых языках с точки зрения выражения предикативности;

доказано, что существуют различия между структурой вторичных предикативных конструкций английского языка, состоящих из существительного и прилагательного и подобных конструкций с неличными формами глагола в узбекском языке.

Научная и практическая значимость результатов исследования.

Научная значимость исследования определяется тем, что полученные результаты могут служить основой при проведении научных исследований, написании монографий по сравнительной грамматике английского и

узбекского языков, при создании учебников, учебных пособий для вузов, академических лицеев и профессиональных колледжей. Также результаты исследования обогащают языкознание научно-теоретическими выводами о положении, когнитивных особенностях конструкций с вторичной предикацией (далее КВП) английского и узбекского языков в языковой системе.

Практическая значимость диссертации заключается в возможности её применения в качестве практического пособия для студентов, исследователей и переводчиков, обучающихся по филологическому направлению. Результаты исследования могут быть использованы при разработке спецкурсов и текстов лекций по сопоставительному языкознанию, когнитивной грамматике.

Внедрение результатов исследования. Предложения и рекомендации, разработанные в процессе исследования выражения конструкций с вторичной предикацией в разносистемных языках, синтаксических, семантических и когнитивных особенностей, функций нашли своё применение в ряде проектов:

сведения о разработанных, научно обоснованных, усовершенствованных способах исследования роли неполных форм глагола (причастий, деепричастий и имён действий) в образовании конструкций с вторичной предикацией в узбекском языке применены в разработке направления «Исследование развития лексики узбекского языка периода независимости» в рамках фундаментального проекта по теме «Исследование развития лексики и терминологии узбекского языка периода независимости» под № ФА-Ф1-Г041 (справка № ФТА-02.11/1318 Агентства науки и технологий от 18 декабря 2017 года). Научные результаты диссертации послужили основой при комментировании соответствующих словарных единиц;

приведённые в диссертации научно-теоретические сведения о различиях КВП от предложений, о своеобразии безглагольных конструкций с вторичной предикацией в английском языке использованы в проекте учебных программ по английскому языку, разработанных на основе постановлений Кабинета Министров Республики Узбекистан № 124 «Об утверждении государственных стандартов по иностранным языкам системы непрерывного образования» от 8 мая 2013 года и № 187 «Об утверждении государственных образовательных стандартов среднего, среднего специального и профессионального образования» от 6 апреля 2017 года (справка №01/11–02/7-1714 Республиканского образовательного центра Министерства народного образования от 27 ноября 2017 года). Материалы послужили основой для формирования грамматической компетенции учащихся посредством обогащения их знаний о построении английских синтаксических конструкций и предложений;

материалы, связанные с особенностями конструкций с вторичной предикацией в разносистемных языках, внедрены в прикладной проект ИТД-4, № 4-148 «Создание учебно-методического комплекса и его электронной версии по теоретическому и практическому основному (английскому) языку

для магистров зарубежной филологии» (справка № ФТА-02.11/1318 Агентства науки и технологий от 23 ноября 2017 года). В результате у магистрантов улучшились навыки чтения, умения анализа материала и выражения своей мысли.

аналитические рассуждения и теоретические выводы, посвящённые синтаксическим, семантическим и когнитивным особенностям конструкций с вторичной предикацией, использованы в радиопередаче «Бедорлик», подготовленной Национальной телерадиокомпанией Узбекистана (справка № О'з/х-1-121 Государственного унитарного предприятия «Национальная телерадиокомпания Узбекистана», телерадиоканала «Узбекистан» от 30 ноября 2017 года). Предложенные материалы позволили ознакомить радиослушателей с построением конструкций с вторичной предикацией и показали их различия и сходства в английском и узбекском языках.

Структура и объём диссертации. Диссертация состоит из введения, трех глав, заключения, списка использованной литературы. Общий объём диссертации составляет 145 страниц.

ЭЪЛОН ҚИЛИНГАН ИШЛАР РЎЙХАТИ
СПИСОК ОПУБЛИКОВАННЫХ РАБОТ
LIST OF PUBLISHED WORKS

I бўлим (I часть; part I)

1. Хамзаев С.А. Тил структураларининг функционал жиҳатдан фаоллашувида феъл валентлигининг роли // Филология масалалари. Илмий-методик журнал. ЎзДЖТУ. – Тошкент, 2009. – №3-4. – Б. 144-147 (10.00.00 №18).

2. Хамзаев С.А. Бирламчи ва иккиламчи предикацияли структуралар когнитив функцияларининг қиёсий таҳлили // ЎзМУ хабарлари. Илмий-методик журнал. ЎзМУ. – Тошкент, 2011. – №1/1. – Б. 159-163 (10.00.00 №15).

3. Хамзаев С.А. К вопросу об изменении когнитивной функции языковых структур в различных типах предикации // Вестник Челябинского государственного университета. – Челябинск, 2011. – № 28 (243). – С. 121-124 (10.00.00. № 1).

4. Хамзаев С.А. Инглиз тилидаги феълли иккиламчи ҳосилавий структураларнинг когнитив таҳлили // ЎзМУ хабарлари. Илмий-методик журнал. – Тошкент, 2013, махсус сон. – Б. 275-277 (10.00.00 №15).

5. Хамзаев С.А. Primary and Secondary Predication in English and Uzbek Languages // Филология масалалари. Илмий-методик журнал. ЎзДЖТУ. – Тошкент, 2014. – № 2. – Б. 34-38 (10.00.00 №18).

6. Хамзаев С.А. Турли синтактик бирликлар таркибидаги иккиламчи предикацияли қурилмаларнинг когнитив функциялари // ЎзМУ хабарлари. Илмий-методик журнал. – Тошкент, 2015. – № 1/3. – Б. 216-219 (10.00.00 №15).

7. Хамзаев С.А. Инглиз ва ўзбек тилларида иккиламчи предикацияли қурилмаларнинг мулоқот жараёнидаги роли // ЎзМУ хабарлари. Илмий-методик журнал. – Тошкент, 2016, № 1/3. – Б. 304-307 (10.00.00 №15).

8. Хамзаев С.А. Бирламчи ва иккиламчи предикативликнинг гап формал-грамматик ва семантик тузилишидаги роли // Филология масалалари. Илмий-методик журнал. ЎзДЖТУ. – Тошкент, 2016. – № 4. – Б. 59-64 (10.00.00 №18).

9. Хамзаев С.А. Иккиламчи предикацияли қурилмаларни ўрганишда «event» («воқеа») категориясининг ўрни ва ахамияти // Илм сарчашмалари. Илмий методик журнал. УрДУ. – Урганч, 2016. – № 11. – Б. 30-33 (10.00.00 №3).

10. Хамзаев С.А. Пропозициональная структура инфинитивных оборотов с вторичной предикацией в английском и узбекском языках // Современные проблемы гуманитарных и социальных наук. Евразийский гуманитарный институт, международная научно-практическая конференция. – Астана, 2016. – С. 324-327.

11. Хамзаев С.А. Инглиз тилидаги сифат ва от билан ифодаланган иккиламчи предикацияли қурилмаларнинг ўзбек тилида ифодаланиши //

Хорижий тилларни ўқитишнинг бугуни ва эртаси. Халқаро илмий анжуман материаллари. – Тошкент, 2016. – Б. 365-368.

II бўлим (II часть; part II)

12. Хамзаев С.А. Предикативлик ва гап мантиқий тизимининг лингвокультурологик таҳлили // Хорижий тилларни ўқитишда лингвокультурологиянинг ўрни ва аҳамияти. Республика илмий-амалий анжуман материаллари. – Тошкент, 2007. – Б. 198-200.

13. Хамзаев С.А. Номинализация ва предикация ўзаро алоқасининг табиати // ЎзДЖТУ, Ёш олим – 2008. –Тошкент, 2008. – Б. 172-175.

14. Хамзаев С.А. Инглиз ва ўзбек тилларидаги иккиламчи предикацияли структураларни қиёсий ўрганиш муаммолари // Замонавий тилшунослик ва хорижий тиллар ўқитишнинг долзарб масалалари. Республика илмий-амалий анжуман материаллари. – Тошкент, 2008. – Б. 451-453.

15. Хамзаев С.А. Иккиламчи предикацияли структураларнинг прагмалингвистик хоссалари // Стилистика тилшуносликнинг замонавий йўналишларида. Республика илмий-амалий анжуман материаллари. – Тошкент, 2011. – Б. 269-271.

16. Хамзаев С.А. Предикативлик ходисасининг когнитив грамматикадаги талқини // Матн лингвистикасининг назарий ва амалий масалалари. Республика илмий-амалий анжуман материаллари. – Тошкент, 2012, «Bayoz». – Б. 87-89.

17. Хамзаев С.А. Когнитив лингвистика оламида гап таҳлили. ЎзДЖТУ, Ёш олим – 2013. –Тошкент, 2013. – Б. 80-82.

18. Хамзаев С.А. Essential Problems of Teaching Secondary Predicative Constructions to Students of English // Ўзбекистонда ижтимоий-иқтисодий тараққиётнинг асосий тамойиллари ва истикболи (1-китоб). Республика илмий-амалий анжуман материаллари. – Тошкент, 2015. – Б. 110-112.

19. Хамзаев С.А. Инглиз ва ўзбек тилларидаги иккиламчи предикацияли қурилмаларнинг грамматик жиҳатлари // Профессиональное становление личности XXI века в системе непрерывного образования: теория, практика и перспективы. Материалы научно-практической конференции. – Ташкент, 2016. – С. 126-129.

20. Хамзаев С.А. Инглиз ва ўзбек тилларидаги иккиламчи предикацияли қурилмалар таркибига қиравчи феълларнинг хусусиятлари // Изланиш самаралари. Республика ёш тилшунослар ва адабиётшунослар илмий-назарий анжумани материаллари. – Тошкент, 2016. – Б. 12-15.

21. Хамзаев С.А. Иккиламчи предикацияли қурилмаларнинг нутқдаги вазибалари // Тил бирликларини қиёсий-типологик ва лингвомаданиятшунослик йўналишларида тадқиқи ва уларнинг чет тилларни ўқитишдаги ўрни (II қисм). Республика илмий-амалий анжумани материаллари. – Тошкент, 2017. – Б. 176-178.

Автореферат «Филология масалалари» журнали таҳририятида
таҳрирдан ўтказилди (12.04.2018 йил).

Босишга рухсат этилди: 5.07.2018 йил.
Бичими 60x84 ¹/₁₆, «Times New Roman»
гарнитурда рақамли босма усулида босилди.
Шартли босма табағи 3. Адади: 100. Буюртма: № 257.

Ўзбекистон Республикаси ИИВ Академияси,
100197, Тошкент, Интизор кўчаси, 68.

«АКАДЕМИЯ НОШИРЛИК МАРКАЗИ»
Давлат унитар корхонасида чоп этилди.